

מעלות המקווה

יונתן קירש

לעילוי נשמת

הרב ישראל בן הרב חיים אליעזר שיינפלד
הרב חיים אהרון בן הרב מיירם הלל רפפורט
פייגא ריבה בת שלמה רפפורט
Dedicated by Mrs. Blossom Shceinfeld

Dedicated by Dr. Michael Novak, California

לעילוי נשמת

אברהם יהושע העשיל בן יעקב הלוי קירש
באשע אסתר בת אברהם צבי
Dedicated by the Kirsch Family

לעילוי נשמת

Thomas Eli Ben Deborah ve Josef Hakohen Nisell
Dedicated by Mr. Stephan & Mrs. Sharon Meisels

לעילוי נשמת

הרבנית גולדה דבורה בת הרב יעקב משה פנדל
ובהוקרה לרב דוד פנדל ראש ישיבת ההסדר בשדרות

מעלות המקווה יונתן קירש

עריכת לשון: אביחי גמדני
עימוד ועיצוב כריכה: סטודיו "עפעף"

דברי שיר" - הוצאה לאור
www.dshir.co.il
לפרטים: 077-3220338 info@dshir.co.il

© כל הזכויות שמורות למחבר.
אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט
בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל
חלק שהוא מן החומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה,
אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

לתגובות:
yonikirsch1@gmail.com

מהדורה ראשונה
הודפס בישראל
אייר ה'תשע"ח
אפריל 2018

תוכן העניינים

23	פתיחה
27	פרק א: הנגיעה בקרקע – גב של מים
47	פרק ב: בצבוץ ובעבוע ההרים – מי תמציות
57	פרק ג: זריעה בלתי מוגבלת אל הקרקע – מקווה ארבעים סאה
73	פרק ד: עליית התהום וגידי האדמה – מעיין
87	פרק ה: המפגש עם תשתית העולם – מים חיים
101	נספח: הבלטת השונות של המקווה בהשוואה לדריצה אנושית

Yitzhak Yosef

The Rishon LeZion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

כ"ד, ב' חמוז תשע"ז, 4-1341/ע"ז

דברי ברכה

ראיתי גליונות מהקונטרס "מעלות המקוה" על מהות הטבילה במקוה, פעולת הרב היקר והנעלה, עמו עוז ותושיה, משנתו סדורה וערוכה, יראת ה' היא אצורו, ועליו יציץ נורו, טעמו ונימוקו עמו, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, האברך כמדורשו כה"ר יונתן קירש שליט"א.

הנה רחש לבו דבר טוב להוציא לאור ספר העוסק בחשיבות הטבילה במקוה, וגמר חיפוש מחיפוש במקורות ההלכה מדברי המשנה והמפרשים ראשונים ואחרונים בהרחבה, וכתב בהבנה ישורה, סיכם וערך בלשון צחה וברורה את מעלת המקוה, למען ירוץ הקורא בו, וסדרם בסדר נכון, דבר דבור על אופניו, וזהב במשכיות כסף, ובעזרה"ת יהיה זה לתועלת מרובה לחיזוק הטהרה בעם ישראל. ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ודע, כי לכתחלה צריך לתקן את המקוואות לנשים, ע"פ דעת כל הפוסקים, משום שאיסור כרת הוא. ואינו דומה להלכות נדה שקיבלנו הוראות מרן בין להקל בין להחמיר, דשאני מקוה שקבוע וקיים לטבילות הרבה של נשים רבות דבר יום ביומו, ומשום חומרו איסור כרת. משא"כ בשאלה פרטית באיסור נדה אולינן לקולא. ועכ"פ גם לגבי מקוואות אם יש טורח הרבה להחמיר יש להקל על פי דעת מרן. ועי' להרדב"ו בח"א (סי' סח), שכתב, שצריך לתקן המקוה ע"פ דעת כל הפוסקים לכתחלה משום דאיסור כרת הוא. ע"ש. והביא מרן החיד"א בשו"ב (סי' רא סק"ה). וכן מבואר בשו"ת תשב"ץ ח"א (סימן ט) דאף שהאחרוני ז"ל הסכימו דאפי' בכה"ג כשר וכו', מ"מ מקום שאפשר לתקן ולצאת ידי כל הספקות, אין ראוי להכניס ראשינו במחלוקתן. ע"כ. וכ"כ עוד בח"א (סימן לג) בענין שיעורי המקוה, כבר ידעת שיעורו אמה על אמה ברזס ג' אמות וכו', וראוי שיאמר לענין מעשה שיגדילו המדות, ולא יחושו ללעז, כי מנהג הוא להוסיף ולגרוע לפי צורך השעה, ואין כאן זילותא דבי דינא, וליכסיף איניש בהאי עלמא ולא ליכסיף בעלמא דאתי, אם יש חשש איסור, וכ"ש איסור כרת. ע"כ. וכ"כ מהר"ח פלאגי בשו"ת חיים ביד (סי' סט), ומהר"ח א' גאגין בשו"ת חוקי חיים (סי' טז), ולא דמי לאיסור נדה, דשאני מקוה דקביעא וקיימא לטבילות הרבה של נשים רבות דבר יום ביומו, ומשום חומרו איסור כרת, ובפרט דאתחזק איסורא, בודאי שראוי להחמיר לכתחלה לצאת י"ח כל הדעות של הפוסקים. משא"כ בשאלה פרטית גם באיסור נדה אולינן בטר הוראות מרן. ואף לגבי מקוה אם יש טורח הרבה להחמיר, יש להקל כדעת מרן, ועיין בשו"ת דבר משה ח"א (תו"ד סי' טז) שכתב, ולענין מעשה ודאי ולכתחלה אם אפשר בנקל מהיות טוב ראוי לחוש לכל הסכרות שתהיה ההמשכה על גבי קרקע וכו', אבל בריעבד או במקום שיש טורח הרבה לעשות כן, ראוי לטמון על פסק מרן השי"ע, שכבר קיבלנו הוראותיו על כל אשר יאמר כי הוא זה לענין איסור והיתר. ע"כ. ומבואר להדיא שקבלת הוראות מרן היא גם על דיני נדה ומקוואות. וכן מתבאר מדברי הג"ר יונה נבון בשו"ת נחפה בכסף ח"ב (תו"ד סי' ג), ע"ש. גם המהר"ם מלובלין בתשובה (סי' צ"ח) כתב, דאף דס"ל דכשר בריעבד, מ"מ בכל פעם שמתקנין איהו מקוה או בונין חדשה, יש לתקנה שתהא כשרה אליבא דכו"ע. ע"ש. והובאו דבריו בשו"ת מנחת יצחק ח"א (סי' קסג). וראה עוד במ"ש בח"ה (סי' קס), ועי' שו"ת שו"ת עבדי ח"א (תו"ד סי' טז), שהביא מ"ש הראשון לכתב חוקי חיים הג"ל,

מהגאון מהריט"א, ורביורשת"ז נהגו ככל החומרות באיסור ערוה וטהרת המקואות בכלל, ודאי הוא דראוי להזהר לעשות מקוה כשר לדי' כל הפוסקים, ופוק חזי מ"ש הרב ארץ חיים (בסי' ר"א ע"ג ע"ב) מהמאסף הנ"ל, דכמה חשו רבני עיה"ק האשכנזים לחוש לכל הדעות. ע"ש. ולפי הנראה מדברי הגאון מהריט"א גם לדין הספרדים ראוי לנו לחוש לזה. ועיין עוד שם בארץ חיים, סדר עשיית המקואות הנהוגים פניה"ק ירושת"ז, ומשם בארה אך להתנהג בעשיית המקואות לדי' כל הפוסקים. ע"כ. ועי' שו"ת ישכיל עבדי הנ"ל, שכתב, שכבר הסכימו רבני ירושלים שאף שקיבלנו הוראות מרן אף להקל, מ"מ באיסור ערוה החמורה נקטינן להחמיר, ופשוט שגם איסור נדה לא נפיק מאיסור ערוה. עכ"ל.

אלא דמה שמבואר מדבריו שלא רק בדין מקוה סבירה ליה הכי, אלא בכל דיני נדה. הנה מדברי התוס' ורוב הראשונים בריש גיטין מבואר, דאיסור נדה לא חשיב דבר שבערוה, וכן הסכימו הרבה אחרונים. וכנ"ל. לפיכך לענין קבלת הוראות מרן, גם בהל' נדה נקטינן כוותיה אף להקל. וכמבואר רוב הדברים בשו"ת יביע אומר ח"ו (תו"ד סימן טו אות ד'), ובספר טהרת הבית ח"א (בדקדוקים).

ובשו"ת דעת כהן (תו"ד סי' ק) כתב, דלכתחלה לא היה ראוי לקבוע את הסאמוואר (המחיים) במצב כזה שהוא מעמיד את המים של המקוה, אפי' אם נעשה לכתחלה לקבוע בקרקע, כדי לצאת לדעת גדולי הפוסקים, מ"מ הרא"ש וכמה מתי' גדולי האחרונים, שסוברים דלא מתיני שום קביעות קרקע לגבי דין ההוי' על ידי דבר המק"ט, והרי תקנו גם בצנורות לקבוע בסוף תחיתה של עץ, וכבר מפורסם הוא מדי' התשב"ץ, שלכתחלה צריכים לעשות מקוה אליבא דכל הדעות, וצריכים לחוש אפי' לדעת יחיד, שאין הלכה כמותו, לחומרא, וכ"ה מנהג פשוט אצל כל גדולי ההוראה בישראל. מ"מ כיון שכבר נעשה הדבר, וכבר השתמשו בו זמנים, הייתי חושש להעיר ע"ד ההידור הזה, כדי שלא לנקוץ את הלב על העבר. ואע"פ שהמרדכי (בפרק במה אשה), כ' דעל עניני מקואות כשרוצים לתקן באופן טוב, אין שייך משום הוצאת לעו על הראשונים, כהא דגיטין ד' ה', ומטעם זה קיי"ל באעה"ס (ק"ה סי' ע"ד), דמי שרוצה להחמיר ולתייג בגט שעטנ"ז ג"ץ מוחין בידו, משום דדוקא בחשש ממזרות החמירו בוה, ולא בעניני מקואות, דבכל אופן הולד כשר, מ"מ אין כל החומרות שוות, ולא כל המצבים שוים שהרי גבי צפורן בסימן קצ"ח ס"ל דחששו ללעו גם בעניני טבילה, במקום שהוא רק חומרא בעלמא. א"כ היה לפי דעתי יותר טוב להניח את הדבר כמו שהוא, עד שתבוא בעת כושר לתקן בצנעא את ההידור של לצאת ידי דעת מיעוט הפוסקים החמריים בוה, בשגם גם אליבא דידהו יש צירופים להקל בנ"ד, כיון שעכ"פ ישנה השקפה למקוה כשר.

והנה מנהג לטבילה בערב ר"ה, הוא מנהג קדום, כמו שהביא בארחות חיים (רץ עוב' ר"ה א' ב) בשם רבינו אשר, שנהגו כל ישראל לטבול בנהר בערבי ר"ה ויוהכ"פ, ובפרט שלדעת הרי"ף לא ביטלו טבילת עזרא לענין תפלה. וכן מנהג כל ישראל שאין מתפללין עד שירחצו, ובאלו הארצות שיש להם צינה אין טובלין. אך מפני שתפלות ר"ה ויוהכ"פ צריכות מאד לטבילה, ואין הצינה עדיין, נהגו לטבול. ורב עמרם גאון כתב שצריך לטבול בו' או בח' שעות. ומ"מ לא יברך כיון שאיננה אלא מנהג כחמים, והיא בשביל טהרה ולא בשביל חובה. וכמ"ש הרא"ש (סוף יומא סי' כד), שנהגו לטבול בערב ויח"פ, להדמות למלאכי השרת, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא אף ישראל נקיים ביוהכ"פ. ומה מלאכי השרת השלום שרוי ביניהם, אף ישראל ביוהכ"פ כן. וכ"ה במדרש.

Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

ושם הביא מ"ש רב סעדיה גאון, שבעלותו מן המקוה בערב יוהכ"פ מברך על הטבילה, וכתב עליו הרא"ש, ואין דבריו נראין בזה, שלא מצינו בש"ס רמז לטבילה זו ואין לה יסוד נביאים ולא מנהג נביאים, ולא עדיפא מערבה דאמרין בסוכה (פד): דאמר ליה חביט חביט ולא בריך, קסבר מנהג נביאים הוא. ואי משום דאמר רבי יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל, היינו לטהר עצמו מכל הטומאות, ואפי' מטומאת מת, ולהזות עליו שלישי ושביעי. והאידיגא אין לנו טהרות, וכיון שאין בעלי קריין טובלין כל השנה כולה, גם אין חובה לטבילה זו, ואין לברך עליה, אלא שנהגו העולם לטהר עצמן מטומאת קרי לתפלת יוהכ"פ, וסמכו אמורש תנחומא (בפר' ואחזקן פישת ב סי' טז) ביוהכ"פ שהם נקיים כמלאכי השרת. ע"כ. ומבואר, שאין חיוב מעיקר הדין לטבול במקוה בזה"ז. וכ"כ התוס' ברכות (בבב) וד"ל: "והטובל בערב יוהכ"פ אין לו לברך על הטבילה, והמברך היי ברכה לבטלה". וע"ע בשו"ת הר"ף (בילגוריא תרצה"ו סי' כב).

וכן בתשובת הגאונים (שערי תשובה סי' קנח) איתא, מיום שחרב ביהמ"ק אין לנו דין טומאה וטהרה, שאין עלינו חובת טבילה מה"ת אלא לביאת מקדש, אבל בזה"ז שאין מקדש אין עלינו חובת טבילה, וכיון שאין הטבילה חובה הטובל לכבוד שבת ויו"ט אסור לו לברך, ורק הנדה שחייבת לטבול לטהרה לבעלה צריכה לברך. ע"כ. וע"ע בתשובת הגאונים (שערי תשובה סי' קנח). ע"ש. והרמ"א (סי' תקפא ד) הביא מנהג זה.

ואע"פ שחרב שבוילי הלקט (סי' רפג) כתב לברך על הטבילה. ע"ש. וגם בשו"ת אבני נזר (סי' תנב) כתב ליישב דעת רב סעדיה גאון לברך. וע"ע בספר שיעות מלכו (בקונטרס פניני נדר סי' פ"ג מנ"ל תשובה ה"ד), ובמקראי קודש (יוהכ"פ, עמ' קכג). מ"מ סב"ל. וכ"כ רבי דוד אבודרהם (דף ע"ד ע"ג), וכ"פ בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס סווא סי' תקפ). וכ"כ בתשב"ץ (סי' קכג). וכ"כ בארחות חיים הל' ערב יוהכ"פ (אות ב. דף ק"ג ע"ב). ע"ש.

והמנהג לטבול הוא אפי' אם אינו טמא משום קרי, מפני שטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש. וכמ"ש בכה"ח (אות כב), והרב יפ"ל (ד"ח סק"ד) הביא דברי אביו במל"ח (סי' יב סי"א) שכתב שטעם הטבילה משום קרי, והשיג עליו דאפי' היכא דבריר לן שאין בו חשש קרי, אפי' צריך לטבול לתוספת קדושה וטהרה. וגם צעירים מגיל בר מצוה טוב שיטבול טבילה זו. ולא יפחות משלש טבילות, והמדקדקים נוהגים לטבול חמש טבילות, האחת לשם טהרה, השנית לתקון הכעס, השלישית למיתוק הגבורות, הרביעית שתכלה שנה וקללותיה, החמישית לקבל קדושת יו"ט ותחיל שנה וברכותיה. (שופר בעין עמ' כו. וע"ע בה"ח אות פג סדר הטבילה).

ומקור המנהג גבי טבילה בער"ש הוא בזה"ק (שמות קל"ג): רב המונגא סבא כד הוה סליק מנהרא מעלי שבתא. [ומסתבר שטרך לילך לנהר כדי לטבול ולא לשם רחצה]. ועוד אמרו בזה"ק (ת"א קב) ח"ל בקצור: "ת"ח כל מה דאכיל אברהם, כטהרה איהו אכיל, ונטיר אברהם בביתיה דכ"א ומסאבותא, דאפי' כ"ג דאיהו מסאב, לא יכיל לקרא בביתיה עד דעביד ליה טבילה וכו', מאי תקנתיה והיה לפנות ערב ירחץ במים. ע"ש. ובספר הקנה כתב, שהטבילה מעבירה זוהמת הנחש. ע"כ. ובזה"ק (פר' פנחס ק"ד ר"ד ע"ב) איתא, ובעיני בני היכלא בתשעה לירחא למעבד חדותא, ולמטבול בנהרא לדכאה גרמיהו. ע"ש.

ועיין בספר ד"ת (מהד"ק אות א) שהביא ראיה מירושלמי תרומות, דדרכם של חכמי הש"ס ז"ל היה לטבול בער"ש במרחץ סמוך לשקיעה. ע"ש. והובא בנימוקי אור"ח (סי' רסג).

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzchak Yosef
The Rishon LeZion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

ואמנם אין הטבילה בזמנינו מעיקר הדין, דאף שהיא מטהרת, אינה כמו הטבילה שהיתה בזמנם שבאה לצורך טומאה וטהרה והיו מזין בשלישי ובשביעי, והיתה חיוב גמור, ועליה אמר הנביא ירמיה (י"ד) מקוה ישראל ה', ודרשו חז"ל (יבמות ס"ג): מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל, וכן מה שאמרו בוה"ק (ויקרא קמ"ג) ביומא תנינא ברא רקיע דיהא מפריש בין מיא למיא, ואתני עמורו קודשא בריך הוא דמיא יהיו מפרשין לישראל בין טומאה לטהרה לאתדכאה בהו, וכן הוה... ע"כ. גם זה איירי לזמנם שנוהרו מנגיעה במי שנגע במת, ונוהרו מטומאת שרץ וכיו"ב. וכן מה שאמרו (ר"ה טו): חייב אדם לטהר את עצמו ברגל, גם זה איירי בזמנם שנוהרו טומאה וטהרה, וכמ"ש הרא"ש (סוף יבמות).

ומצינו בעוד ראשונים שכתבו בשבח הטבילה גם בוה"ז, ע' בשבולי הלקט (ס"ט), דמדקאמר שביהוב"פ שישיראל נקיים כמלאכי השרת, ש"מ שכן היה מנהג בישראל לטבול בערב יוה"כ"פ. ועיין באו"ח ח"א (ס"י רנו. א.) ובש"ת אורח חיים (בבב"ק) שכתב, קיבלתי ממורי הרב שמחה ז"ל, שכל בעלי תשובה צריכין לטבילה, דתניא באבות דרבי נתן (א"ב) מעשה בריבה אחת שנשכית וכו', ולאחר שפדארה הטבילה, שכל אותם הימים שהיתה שרויה בין העכו"ם היתה אוכלת משלהם ועכשיו הטבילה כדי שתטהר, אע"ג דגיעולי עכו"ם אינם מטמאים את הגוף, אפ"ה הטבילה כדי לטהרה מן העבירה, ואע"פ שפירשתי שכל בעלי תשובה צריכין לטבילה, אע"פ כן הטבילה אינה מעכבת את התשובה, אלא אחד חייבי לאוין ועשה, ואחד חייבי כריתות ומיתות כ"ד בין שהזיך בין ששגג, מיד כשהורה בתשובה הרי הוא כצדיק גמור לכל התורה, אלא שצריך לצער את עצמו ולטגף את גופו להתכפר לו מה שכבר עשה.

וכתב עוד באו"ח בשם רב שרידא גאון, ההורג את הנפש בוה"ז אין בידיו לעשות לו מאומה, לא להורגו ולא לחובטו לא להגלותו, אלא למנוע ממנו שלא להתערב עמו, ואסור להתפלל עמו ולהסתכל בדמותו, שכן אמרו חכמים אסור להסתכל בדמות אדם רשע, ופסול לכל עדות שבעולם עכ"ל. ולא שנה הורג במזיד ול"ש הורג בשוגג שיש למנוע ממנו אם אינו שב בתשובה, אבל אם שב בתשובה הרי הוא צדיק גמור מיד אע"פ שעדיין לא עשה שום דין, אלא שצריך לטבילה לטהרה מעבירה, שהעבירה מטמאה, כדאמר בשוחר טוב במזמור כבא אליו נתן, וכ"ה אומר הרב ככסני מעוני, מבאן אתה למד שכל מי שעבר עבירה כאילו נטמא בטמא מת, ואין מזין עליו אלא באזוב, ואף דוד אמר כן תחטאני באזוב ואטהר, וכי נטמא דוד, אלא בעון נפשו נתחלל.

וד"ל הרב המנהיג (ה"ל צום ספור סי' יב ופ' יב ע"א): כתב רב עמרם גאון, כן המנהג בערב יוה"כ"פ, אחר ששעות ולמעלה אדם הולך לבית הטבילה וטובל, ואין לברך על הטבילה, וכ"ש מי שרוחץ בתשעה קבין מים, שאינו מברך, והואיל ובוה"ז אין "מצוה" בדבר. ע"כ.

והרמב"ם באגרת אל דיין באלכסנדריא העיד על עצמו "מעדיני עלי שמים וארץ שמעולם לא נמנעתי מלרחוץ טבילת קרי". ועיין לרבינו יונה (פסקי דברכות י: ד"ה כי איתא), דאע"פ שהתפלל יותר מקובלת עם הטבילה לדברי הכל, אין לו להפסיד מפני זה תפלתו. וכ"כ הר"מ ז"ל. ובכל ראשי ישיבות שבכבל תמהו עליו, למה היה מיקל כ"כ בענין טבילות בעל קר, והוא ז"ל השיב להם, שמעוני לא ביטל אותה אפ"י שעה אחת, אלא שלא היה יכול לכתוב בחיבורו כ"א היוצא מן הדין ע"פ ההלכה. וע"ע בכס"מ (פסקי דבר מהלכות תפילה).

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

הרמב"ם בסוף הלכות מקואות כתב, דבר ביור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעו ודורי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוזהק כאלו לא טבל, ואע"פ כן רמז יש בדבר כשם שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל טהור, ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות, שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות, והביא נפשו במי הדעת, טהור, הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם, ומכל גלוליכם אטהר אתכם. עכ"ל.

ולכאורה הרי העיקר הוא לימוד התורה, וזהו מי הדעת, שבו נטהרים מכל טומאה, וא"כ למה הקפיד הרמב"ם על עצמו כל כך, ואף ביטל מתורתו כדי שלא להשאיר בלא טבילה "אפי" שעה אחת, ואמאי לא סמך על גודל קדושת תורתו לטהר. וצ"ל דהרמב"ם לא כתב דהטבילה היא כמו מי הדעת מטומאת הנפשות, שהם המחשבות ודעות פסולות, אלא הדגיש שהטבילה היא עבור טומאת הגוף, והיא מכלל החוקים שאין נטהרים אלא ע"י טבילה במים.

והמאירי (בכפ"ט כ:): כתב, כלל גדול אמרו, אין ד"ת מקבלין טומאה. מ"מ טבילה זו קדושה גדולה היא, וכל המחמיר תבא עליו הברכה, ולא עוד שכמה פעמים אדם ניצל מעבירה בסיבתה.

ועיין בטעמי המצוות לריקאנטי (מנחת דב"ר) שכתב: וקדושה גדולה לטבול גם הבעל כי יקח איש אשה. וכן כתבו בחופת חתנים (דף לו ס"ד א"א), ובליקוט מעט לועז (דברים כב, ט).

ובדרשות מהרי"ל ובמנהגים עיו"כ כתב, דיש לטבול או לתת עליו ט' קבין משום טהרה בעיוה"כ ובערה"ה, וכן במילה כשהוא סנדק. וכ"כ התשב"ץ, והביאו הא"ר (נא"ח סי' תרז) (וכאשר המהרי"ל היה סנדק היה טובל בו ביום).

ובספר מגיד מישירים למרן וע"א (פר' כי תצא) כתב בענין עשי"ת, וד"ל: "וכל הני יומין עילאין אינון, ואבעי לאכפף בהו יצה"ר, ולהכי אבעי להתענאה בהו, ולאקאה בהו בכל יומא לאחלשא לצה"ר, ולעלייה בכל יומא במים חיים, או במקוה, לאסתלקא בחסד, או לארקא ליה ט' קבין, דאינון לקבל ט' ספיראן, ואדם רמזי לעשירה." עכ"ל. וראה עוד בפר' בור.

ובראשית חכמה (שער הנשמה ס"ד): כתב, דבאבות דרכי נתן מובא, שמים זה אחד מן הדברים הנקראים חיים. והכונה, שעי"ש מטטהר את עצמו במקוה מביא לעצמו חיים, כי זה גורם לדביקות בשכינה שהוא מקור החיים, ובפרט אם יהיה המקוה ממים חיים. ע"ש.

ועוד כתב (שער הנשמה פרק א' דף קא) משם ספר הישר לר"ת, כי טהרת הגוף יחדש טהרה בנפש, ובהיות הגוף טמא כוראי יגיע קצת פגם לנשמה. ועוד הביא מספר חסידים (סי' עב) דאחד מן הדברים המעביים את התפלה, דאין תפלתו נשמעת, הוא, אם אינו טהור, ולפי סברת התוס' לתפלה נמי צריך טבילה. ושוב כתב, ושמעתי מחכם אחד זקן, כי מי שהוא טמא, אין הנשמה שורה בו עד שיטבול במקוה, והו"ד כבה"ח פלאגי (פר' טו א"ת ט). וכתב עוד (שער הקדושה סי' צג) דסגולת הטבילה להחזיר הנשמה למקומה. ע"כ. ואמנם אין העיקר בטבילה לבד, כי אם לא יעסוק בתפלה ובתורה,

Yitzchak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President Of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

מה יתן ומה יוסיף לו, וכמ"ש בראשית חכמה (שני הקדשה פ"ז טו) שאין טבילה במקוה מועילה לטהרת האדם אלא עם לימוד התורה ביחוד. ע"כ. והו"ד בספר שיבת ציון. ע"ש עוד מ"ש בטו"ט.

ובשו"ת אג"מ (יו"ד ח"ב דף ק"ס) כתב, דפשוט שאף אלו שאין נוהרים בטבילת עזרא, מחוייבין לעזור לבניית מקוה, שיש להחשיב גם מקוה לאנשים מצרכי העיר, מאחר שהוא דבר הראוי להזרה בוה וכו'. עכ"ל.

והמהרח"ו בשע"כ הביא דברי הוזהר הנו, והעיד על רבו האר"י ז"ל שאחר קריאת הפרשה היה טובל הטבילה של ער"ש הנוכר בספר הוזהר. והיה אומר מורי ז"ל, כי תוספת שבת ניכר ומתגלה במצח האדם תיכף אחר הטבילה. והרמ"ק בספרו אור יקר כתב לבאר דברי הוזה"ק שלאחר שעלה מהמקוה זכה לראות בעיניו המאירות את המלאכים הבאים בתוספת נשמה, והיינו שנהפך העולם הזה לעולם הנשמות, וזה שאמרו [בבוהרן] ובכל מעלי שבתא יתיב בר נש בעולם הנשמות.

ובסידור תפלה למשה להרמ"ק ז"ל כתב, והנה אור חול טמא ואור שבת טהור שיש חילוק בין אור אר"י לאור ארץ העמים, מפני שיש שליטת החיצונים באור ארץ העמים, כך יש שליטה לחיצונים בהנהגת החול, ובאור שבת מתקדש, לכך ראוי לאדם לטהר עצמו לכבוד שבת לקדשת האור הקודש השורה, ולכן נאמר (שבת כה:) הרי מביאים לו עריבה מלאה מים והיה רוחץ בה פניו ידיו ורגליו, שהוא חלק הגוף הנגלה לאור, והוא מעין קידוש ידים ורגלים ליכנס מחול אל הקודש, ואילו היה טובל היה יותר נאות, וכך היה מנהג הקדמונים כדאי"ת בוה"ק. ובעלותו מן הטבילה מתקן עצמו לקבל תוספת נשמה ולכבוד אותה נשמה הנוספת מתקן בטבילה, להתלבש הגוף כולו באור הקודש והנשמה הרוחנית, ולכן יחליף שמלותיו ויתלבש בלבושים נאים נקיים לכבוד שבת, שיש בוה שני ענינים, האחד דומה לעליון, שהנהגה מכבוד עליון וקדושה עליונה, ומכבוד ההנהגה היא, השנית לצלם דמות השכינה, שהוא מחדשת הגוף, ולכן יחדשו בלבושים נקיים דומה לנשמה נקיה.

ובספר יסוד ושורש העבודה (שני העליון פרק א) כתב, מצוה גדולה לטבול בער"ש, כי הטבילה בער"ש קודש מועילה לקבל נשמה יתירה בשבת, ובלתי טהרת המקוה בודאי לא ישיגנה. ע"כ.

ועיין בשל"ה (עמק ברכה ז) שכתב, וכל אדם צריך טבילה בכל ער"ש, כמבואר בוה"ר הקדוש (פר יקתל) כדי לפשוט לבוש רוח חול, וללבוש רוח קדושת שבת, שהוא רוח חשוב מעתא.

ובסידור רבי יעקב עמדין כותב, כי מי שזהיר בטבילה קדוש יאמר לו, וכבר הובא בספר הקנה למחבר קדום שהיה אחר רבנן סבוראי, הטובל בער"ש הקב"ה מקבל תפלתו וקושרו אהבתו בו.

וכ"כ בחסד לאלפים בשם המקובלים, כי לא יוכל האדם לזכות לתוספת נפש רוח ונשמה הבאות בשבת אם לא יטבול במקוה טהרה אחר חצות. ומי פתי יאבד טובה הרבה מחמת עצלות שלא לטבול, הלא לפי גודל הטובה ראוי ונכון לשבור גזיזא דברדא ולטבול. ע"כ.

וכתב בסדר היום (סדר ערב ר"ה): גם צריך שיהיה עצמו וגופו ממש, שירחץ ויטהר ויטבול במי מקוה. אצ"פ שאין דרכו בכך כל השנה, כיום הזה הנורא צריך עכ"פ לטבול, ולהשליך מעליו כל הטומאות וכל המחשבות זרות שנתדבקו עמו כל ימות השנה. ובכל רגל ורגל חייב אדם לטהר עצמו (רי"ה טו), קל וחומר ברי"ה, שצריך האדם לחפש אחר הטהרה והקדושה, להתיצב לפני אלהיו

Yitzchak Yosef

The Rishon LeZion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

יחברך (ויתעלה) מן הבא בידו. וכדי שתעלה לו טבילתו עד המחרת, היה נראה לי ראוי וכדאי, שלא לשמש משתו כלילה הוה, ובפרט מי שאינו מוכרח לה. ומי שצריך לה, צריך לחזור ולטבול בשחרית, כדי שימצא בטוהרה בשעת הדין, כמי שעומד למצפה לרחמי שמים הגדולים, דלכו"ע אין דנין אלא ביום (סנהדרין לד:), עכ"ל.

ועיין בספר מאור ושמש (ריש פר' אסוד), ובכה"ח פלאגי (סי' כו אות יז), מ"ש בשבת הטבילה במקוה גם בזה"ו. ע"ש.

ומן הדין"א בכרכ"י (עם אות ב), ובמחז"ב, ובספרו מורה באצבע (סי' ד אות קל) כתב, אם אפשר יטבול בכל ער"ש, וטוב לטבול טבילה אחת להעביר הוזהמא וטומאת קרי וכיוצא, וארבע טבילות לקבל ארבע מיתות ביי"ד, לתקן מה שפגם בארבע אותיות משם הוי"ה, ומה שפגם באצילות בריאה יצירה עשייה. ועיי' קבלת ד' מיתות ביי"ד, והטבילות יאירו עסמ"ב באב"ע, ויתייחדו השמות הקדושים והעולמות. ויטבול טבילה אחרת ליחוד הכל. ועוד יטבול לתקן מה שפגם בכנס, בכח אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה גימטריא מקוה. וכ"ה מנהג החסידים ואנשי מעשה שככל ער"ש אחר שסיימו להתרחץ, טובלים במקוה טהרה. והר"ד בכה"ח פלאגי (סי' כו אות טו).

ועוד כתב בספרו דבש לפי, שהרחיצה בחמין בער"ש, היא דוגמת הטבילה בנהר דינור, להסיר כתמי העונות, וברחיצה זו יכוין להברית הרע והזוהמא ורוח הטומאה השורה על האדם בימי החול. והובא ביפ"ל (סק"א).

גם בערוה"ש (סי' רס סעיף א) כתב, דאשרי חלקם של הנוהגים לטבול במקוה טהרה, דכזה ממשכים עליהם שפע קדושה משבת. ע"כ.

וכ"כ בבא"ח (שנה ב פר' לך לך סעיף טו), דמה טוב ומה נעים ע"פ הסוד לטבול בער"ש כדי לקבל תוספת רוח ונשמה דליל שבת ע"י הטבילה.

ובספר אמרי פנחס להגה"ק רבי פנחס מקוריץ ז"ל כתב, בהטעם שהולכים למרחץ בער"ש, כדי לפשוט צורה וללבוש צורה, שצריך להלבש צורה חדשה על שבת, על כן הולכים למרחץ, ויש להחמיר בטבילת שבת כמעט במסירות נפש. ומסופר, כי בזקנותו שלא היה יכול לילך ברגליו היו נושאים אותו לטבול במקוה חמה.

ובספר שלחן הטהור להגה"ק מקאמרנא ז"ל כתב, מצוה וחיוב מדברי מרן האר"י ז"ל ומדברי הוזה"ק, לטבול בנהר או במקוה בכל ער"ש, ומי שעובר על דבריו בלי אונס, מותר לקרותו עברין, כי כל דבריו של האר"י ז"ל הוא מה ששמע לא מפי מלאך ולא מפי שרף, אלא מפי הקב"ה בעצמו. ע"ש.

ואמנם אצלינו הספרדים לא הכל נהגו להקפיד בטבילה במקוה, ומסתמכים על עיקר הדין שאין בזה חיוב בזה"ל, ולכן בודאי שאין לקרוא עברין למי שאינו טובל, ובפרט אם נמנע מלטבול בשל חשש ביטול תורה. וכנראה לא דיבר הרב ע"ה אלא בבני קהלתו שהכל הקפידו בזה.

והחיי אדם (כלל א אות ח) כתב, מצוה לרחוץ כל גופו ויטבול, ואם א"א ירחוץ עכ"פ פניו ידיו ורגליו בחמין בער"ש. ע"כ. וכתב עוד בספרו זכרו תורת משה, כי בדוק ומונסה לירא שמים, כי לאחר הטבילה יריגש ורגשי קודש טהורים, ואת הרגשת הנשמה יתירה של שבת, ויכול האדם להתבונן

Yitzhak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

ולנסות, כי כאשר תהיה יראת ה' בלבו באמת, יהיו מעשיו רצויים, אז בודאי לאחר שטבל בער"ש בכוונה רצויה לקבל קדושת שבת, יבין ברעתו שנתוסף לו נשמה יתירה כי ירגיש בנפשו יראת הרממות שבאה לו, עד שתבער בו אהבת ויראת ה'. וזה בדוק ומנוסה מכמה אנשים כמה פעמים בלא שום ספק, אבל כשאין נשמתו טהורה אזי לא ירגיש בקדושת שבת. ע"כ.

ידוע מה ששאל רבי שלמה סוכול את הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד, דאי נימא דמי שאינו טובל בער"ש אינו זוכה לנשמה יתירה, אם כך מי שלא טבל לא יצטרך לברך על הבשמים במוצ"ש, שהרי הטעם שצריך להריח בבשמים הוא משום שאז מסתלקת הנשמה יתירה, ולא מצינו שמי שלא טבל לא יברך על הבשמים בהבדלה. והשיב הרב זוננפלד, כנראה שאינו זוכה לזה בער"ש, אבל בשבת עצמה עם כללות ישראל שנכללו בהם גם הקטנים, חלה הנשמה יתירה על כולם. ועכ"פ מי שאפשר לו לטבל זוכה לזה ביותר. ופשיטא שאפי' מחלל שבת שהתעורר לתשובה במוצ"ש, ועושה הבדלה, יברך כ"כ על הבשמים, שכך היא תקנת חכמים.

ובראשית חכמה (שער הקדושה פרק ד) כתב, ולפי דברי הוזהר (בספר הקהל) נראה לי כי אחר שיטבל (בער"ש), או י"טן אסור לו לעסוק בעשיית מלאכה, אלא בחיקון צרכי שבת, והנכון שאחר הטבילה יעסוק בתורה עד שיקבל שבת, כי הטבילה היא כמעט קבלת שבת. ע"ש.

וכתב בבא"ח (סע) שצריך ליהדר בטבילה זו משום חציצה, ולכן צריך לבדוק עצמו קודם הטבילה מדברים החוצצים. והנשים יסרקו שערות ראשם, אמנם אין צריכים להסיר שער בית השחי ובית הערוה. אולם בהליכות עולם (ח"ב עמ' רכה) כתב, שכיון שטבילה זו אינה מן הדין א"צ לדיקדק בה שכל גופו ושער ראשו יהיו נקיים מדברים החוצצים בטבילה. וכן פשט המנהג. ואין בדבר אלא מדת חסידות בלבד.

וההולכים לטבול בליל ערב ר"ה וליל עיוה"כ, לא עשו ולא כלום כמה שטובלים. ומ"מ אם ברור לו שלא יהיה לו פנאי ביום או שלא ימצא הטבילה זכה וברה עכ"פ יזהר שיהיה אחר שהאיר היום. (מנעו לכל יום י"ב ס"א). וראה בהליכות ע"כ"ב (עמ' רכה), ובחזו"ע ימים נוראים הלכות ערב ר"ה, ובאורך בילקו"י על הלכות כיבוד אב ואם דיני מורא אב ואם.

וע' בילקו"י שבת כרך א חלק רביעי (עמ' רסג) שהבאנו עצה למי שאינו יכול לטבול, יטול ידיו ארבעים פעם, והוא מספר חמדת ימים. וכן הביא בספר אמת ליעקב נניו בספר שפת אמת (דף ק"ח) מכתבי מהרח"ו ז"ל שכתב: קבלתי ממורי ז"ל מי שנטמא והוא חולה ולא יעצור כת לטבול, יעשה סדר רחיצת ידיו בסדר הוה, ויאמר נוסח תפילה לפני רחיצתו ומעלין לו כאלו טבל. והביאו ג"כ בשו"ת רב פעלים (ח"ד סוד ישיבים סי' ג), וברב פעלים סייע מנהג זה ונתן בו טעם לשבח. ואפשר שיש לזה מקור בדברי השל"ה (מסכת חמיר פרק נו בעוה את לא). ע"ש. ועוד, ששכסר בעל שם טוב עה"ת (שמות ס"ה יח) הביא עצה זו מהמגיד מטשונוביל בשם הבעש"ט הקדוש והארי"י, והביא נוסח תפלה אחר רחיצת ידים במקום טבילה במקוה כשהוא אנוס. ומקורו במכתב קודש בראש ספר חסד לאברהם. ובס' הנהגות ישרות.

וכיון שהדברים מפורשים עכ"פ ממקור טהור הבעש"ט הקדוש, א"צ במקור נוסף, וכתבו כל גדולי החסידות גודל מעלת הבעש"ט הק' כחד מקמאי דקמאי. ובס' היכל הברכה עה"ת להאדמו"ר

מקורנו (פ' אהתקן) כתב, שהבעל שם טוב ותלמידיו וכן האר"י, זכו לשמוע את קול ה' בקולות וברקים וקול שופר חזק, באמירת 'אנכי' עם כל הרוזן סתימין עילאין. עכ"ל.

גם הגרמ"פ בס' מועד לכל חי (סי' יב) כתב שאם מויק לו הטבילה, ילך אצל חכם שילמדוהו סדר טבילת ידים. וכ"כ בבן איש חי (שי"א סי' נצבים אות ג): ויבא אדם אחר וישפוך עליו המים מראשו ועד רגליו. ואם אין לו כלי אחד שיכיל תשעה קבין, יחלקם בשנים או שלשה כלים. אבל יותר משלשה כלים אין מצטרפים. ויהיה לשפוך השני קודם סיום קילוח הראשון. וכן יעשה בשלישי. ואם גם זה אינו יכול לעשות, טוב שיטול ידיו ארבעים פעם. וכך הסדר, יערה תחלה על יד ימין פעם אחת, ויכוין באות הראשונה של שם ע"ב, וכן פעם אחת על יד שמאל, ויכוין ג"כ באות הראשונה של שם ע"ב, ועוד יערה פעם שניה על ימין ויכוין באות שניה דשם ע"ב, וכן פעם שניה על שמאל, ויכוין באות שניה, וכן על זה הדרך, עד עשר פעמים, ויחזור ויערה עשרה פעמים בזה אחר זה על ימין, ויכוין בכל פעם באות אחת דעשרה אותיות שם ע"ב, ויערה אחר כך עשר פעמים בזה אחר זה על שמאל, ויכוין בהם בעשרה אותיות שם ע"ב על הסדר, נמצא סך הכל ארבעים פעמים. ע"כ.

וכ"ז לאפוקי ממש' בס' גבורת האר"י (להרב הגל) שכל גדולי הדורות שכתבו סדר טבילת ידים, טעו בזה, שבאמת את זה כל מקור בכתבי רבינו האר"י האמיתיים.

עוד כתבו (דביה יחידים עם סטט) בשמו של האדמו"ר מקורנא, שהכרעת מרן הקדוש הבעש"ט גדולה היא מן הכרעת המקובלים, שהכרעתו היא כמו הכרעת השכינה הקדושה. ולכן נהג כמנהג הבעש"ט נגד מנהגי המקובלים. ובדגל מחנה אפרים (פ' בשלה), כתב ששמע מזוקנן הבעש"ט הק', שיש איש אחד וכו', ושמוע תורה מפי קודשא בריך הוא, ולא מפי מלאך ולא מפי וכו'. ובאמרי פנחס (שער ט מעשיות וספורים אות טו) הביא, שאם אין מהאר"י ו"ל מופתים רק מה שכתבנו בשבחיו, אנו ראינו מהבעש"ט יתרו.

ובשו"ת דברי יציב (תוד"ר סי' קלא) כתב, שאחד היה הבעש"ט, אשר ארי משמיא קא נחית ללמד לבני יהודה קשת במלחמתה של תורה כאשר קיבל ולמד מפי רבו אחיה השילוני, רבו של אליהו הנביא וכו'. ושם (תארי"ח סי' טו) כתב, שהיה ככוחו של הבעש"ט להחיות מתים. [והראוני בקוני' ליקוטי ביאורים (קונט' לא עמ' יז), שמקובל בידם, שהבעש"ט הק' היה לומד עם אחיה השילוני שהיה רבו של אליהו הנביא, וכשהיה בא אליהו לבעש"ט הק' היה עומד וממתין בחוץ מפני כבוד רבו. ע"ש].

ובספר ישועות ישראל כתב, שפעם אחת ראו את הבעש"ט בוכה כבי גדול, ואח"כ היה שמח שמחה גדולה, וישאלוהו לאמר מה הענין, והשיב להם, הנה "אני ואליהו למרנו אצל רבי אחד והוא אחיה השילוני", והוא זכה שבכל פעם שמדברים ממנו אומרים זכור לטוב, ואנו רק סיפוי מעשיות יספור ממנו, ובכן בכתי וחתונתי אל השי"ת כי כאשר יספר איש יהודי ממני מועשה הנוגע לרוחניות ישיג ישועה ברוחניות, ואם בנוגע לגשמיות ישיג ישועה בגשמיות. ובהתפללי על זאת, שמעתי בשמים שמכריזים, שכל איש אשר יאמין ב"ישראל בן שרה" שכל עבודתו ועמלו היה אך לתועלת ישראל בכלל ובפרט, וידברו ממנו בתחלת השבוע, יהיה השבוע הבא אליו לישועה ולרווחה, ואם בתחילת החודש יצליח כל החודש, ואם בראשית השנה, ישיג שנה טובה ומבורכת. לכן נתמלאתי שמחה וגיל בראותי כי גם כאשר אהיה בעולם העליון, יושעו בני ישראל בגללי, כן יעמוד לנו זכות קדושתו שנושע בכל טוב סלה. אכ"ר.

Yitzhak Yosef

The Rishon LeZion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

ומ"ש ששומע תורה מפי קודשא בריך הוא, הובא ג"כ בס' בעש"ט עה"ת (פ' נביאים) עה"פ לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה וגו' ולא מעבר לים הוא וגו', שיש איש בעולם ששומע תורה מפי קוב"ה. וסמך לזה מהפסוק לא בשמים היא. ומ"מ אין זה לענין פסק הלכה, שהש"ת מסר את הכרעת ההלכה רק להכמי ישראל ע"פ דברי הפוסקים דור אחר דור. ואין לפסוק הלכות ע"פ תורת הסוד. [ובס' חתם אופיר (להדפיס סקאמורא, על מגילת אסתר) כתב, פירוש זה ארונים הקדוש רבינו חיים בן עטר שמע זאת במתיבתא דרקייעא, שפסוק זה חציו אמר המן וחציו רוח הקדוש. ע"ש. ראה בס' ראשון לציון עה"פ ישנו עם אחד מפורד ומפורד, שכתב, ובתלום אדבר בו, בכתוב הזה דחציו אמר המן, וחציו תשובת רוח הקדוש. ע"כ.] וע' באור החיים (ויקרא ט, טז) שכתב בסיום פירוש אחד "שמעתי". וכתב בספר מגולת משה, שיש קבלה ששמע זאת בשמים מרוח הקדוש. ובס' נתיב מצותין (הדפ"א) אמר שכל א' את טו) כתב, שרבינו חיים בן עטר ר"ז ע"א, שהיה שומע תורה מפי השי"ת. וע"ש, שהבעש"ט אמר על רבינו האור החיים הק', שנשמתו מרוח דוד של אצילות, ובכל לילה שמע תורה מפי הקב"ה, ורוב קדושתו א"א לכתוב והיה מיורדי המרכבה, וגילוי נשמות, והבעש"ט הק' היה נפש דוד דאצילות, והיה רוצה שיתקשרו ביחד נפש ורוח, ויתגלה השגמה והיה דאצילות, והיה הגאולה אמיתית, ושאל אותו ע"י גיסו הקדוש ר' גרשון מקיטוב אם יהיה יכולת שישע לירושלים ויתראה עם הקדוש פנים בפנים, והשיב, שיכתוב לו שיעיין בעת שרואה את צלם דמות כתביתו בעולמות עליונים, אם הוא רואה את כל איבריו ודיוקנו אם לא, והשיב הבעש"ט הק' שאינו רואה את עקביו, ואמר שלא יטריח את עצמו כי לחנם יהיה טרחתו, והבעש"ט הק' לא השיג את האגרת הוה, ומסר נפשו ונסע, אף שאמרו לו מן השמים שלא יסע, מסר נפשו ונסע בימי החורף, ובחג הפסח היה בעיר סטאמבול, ושם עשה נוראות ונפלאות עד שנשמע בבית הקיסר, והיה מה שהיה, והוצרך לברוח בספינה, ואמרו לו מן השמים שיחזור ולא רצה, ולקחו ממנו כל המדריגות את תורתו ותפלתו, שלא ידע לומר ברוך בתוך הסיוד, שלא הבין האותיות, ואמר מה בכך אסע עם הארץ ובור אל הצדיק אור החיים לארץ הקדושה, וקיבל הכל, עד שנשברה הספינה, וכתו הצדקת אדל טבעה בים, וצעקה אבי הרחמן היכן אתה שאתה רואה בצרתך, ומרוב צער וצרות, וגם שנסתלק ממנו כל המדריגות וכל הקדושה בא אליו השטן, ואמר לו מה שאמר, וכשראה שצרה גדולה שבאה נפשו עד שאול, אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, רבן העולמים אני חוזר לביתך, ותיכף בא אליו רבו המובהק אחיה השילוני הנביא, והראה לו היכן היה רבו, וברגע הביאו בחזרה לסטמבול, ומשם נסע תיכף לביתו. עכ"ל.

ואמנם אשה בתוך ד' נקיים, וכן הבתולות, לא יטבלו בערב ר"ה ויוה"כ"פ, וע' להרי"ב (פ' תהיה), אחר שכתב שאיסור ביאה על נדה נוהג מה"ת גם בפנייה, ויש עליה איסור כרת. ובדורות הראשונים שהיו להם טהרות, היו טובלות גם הפניות, וכמו שאמרו בנדה (נב) מעשה והטבילה קודם לאמה. ומ"מ כתב הרמב"ן שבטלוח בדורות האחרונים, משום שהיא חומרא דא"י ליד קולא, פן יקל בעיני הבריות איסור ביאה פנייה, שהוא מדרבנן, ויבוא בה ליד מכשול, נדלאו כ"ע והידי באיסור דרבנן, כמ"ש הרב המגיד פ"א מהל' אישות ה"ד]. לפיכך גדרו גדר שלא יטבלו הפניות. ומרבתי הרי"ב יש מקום להיער על מ"ש המג"א (פ' תהי סק"ח) שגם הבתולות נוהגות לטבול בערב יוה"כ"פ, משום תשובה, וכן כתבו עוד אחרונים. ואמאי לא חששו למכשול ולתקלה פן יקל בעיניהם איסור פנייה.

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

וע' להגאון רבי אליהו פוסק בספר מור ואהלות (דף ס"ד), שהביא דברי המג"א, וכתב, ולי נראה שבחולות לא יטבול בערב יוה"כ, משום חשש מכשול, וכמ"ש הריב"ש, וכבר אמרו ביומא (י"ט) א"ל אליהו לרב יהודה, אמריתו אמאי לא אתי משיח, והא האידנא ימא דכיפורי הוא ואיבעל כמה בחולתא בנהרדעא. ע"כ.

גם בספר שבט הלוי הל' נדה (סי' קפ"ג עמ' רנ"ו) כתב, שע"פ דברי הריב"ש נראה שאסור לנשים בתוך ז' נקיים לטבול בערב יוה"כ, ואפי' ביום ו' לנקיים, ואיסור גמור הוא, שקרוב מאד שיבואו למכשול גדול, אבל רשאות לטבול בימי טומאה ממש וכן בימי טהרה, וכן היו גדולים שהקפידו ע"ז. ע"כ. ולא העיר דבר על מ"ש המג"א הנ"ל, ונראה דשאני התם שהבחולות טובלות גם קודם זמן טהרתן, בספירת שבעה נקיים, ובאיסורן הן עומדות, ולכן אין לחוש למכשול. ומ"מ בספר מנהגי מהר"ש (רבו של מהר"ל, עמ' ק"ח), כתב, שאין לנשים לטבול בערב יוה"כ, כי אינן יכולות להרמות למלאכים. ואמר לו מהר"ש דבלא"ה טעות הוא בידן, דלא שייכא הך טבילה לגבייהו. וכ"כ בספר המנהגים של רבי אייזיק טירנא בהגהות המנהגים (עמ' ק). [אבל במנהגי מהר"ל (עמ' שטו) כתב שהנשים טובלות משום תשובה].

והשדי חמד (מג' יוה"כ סי' א' אות ו') הביא דברי המג"א הנ"ל, וכתב, וקצת תימה על הבאר היטב אשר דרכו בקדש להביא דברי המג"א, ובוהו קרא שמיטה ולא הזכירו כלל, ונראה שיפה עשה בזה, ע"פ מ"ש הריב"ש, שלא תיקנו טבילה לפניה כדי שלא יבואו בה לידו מכשול, שאיסור נדה חמיר להו טפי וכו'. וסיים, ושוב ראיתי בס' מור ואהלות (ת"ל) שכתב שנראה לו שהבחולות לא יטבול בערב יוה"כ משום חשש תקלה, ונהגתי מאד שמצאתי תנא דמסייע לי. עכ"ל. ולא נחית לחלק החילוק שנתבאר, דשאני, דהתם שדחל טובלות אפי' בימי טומאתן, שבוה בודאי באיסור עומדות, ואין לחוש למכשול.

ובשו"ת רב פעלים ח"ד (חידו' סי' טו), ישב על מדוכה זו, במה שנהגו גנם הנשים שהן בתוך ז' נקיים, וכן הבחולות, טובלות בערב יוה"כ, כדי לבא לעזרת נשים של ביהכ"נ להתפלל ביוה"כ עם כל הצבור בקדושה ובטהרה, ויש להסתפק בנשים הטובלות בתוך ז' נקיים, שאע"פ שערוד מתנהגות בכל ההרחקות עם בעליהן, וחוזרות וטובלות בסוף ז' נקיים כדת, מ"מ יש להסתפק שאולי לא אריך למעבר הכי, שיש לחוש למכשול פן יקל בעיניהן איסור נגיעה וכו"ו. וכמ"ש הריב"ש בענין הפניות וכו'. ואע"פ שכאן טובלות לשם טהרה וקדושה בעיהכ"כ, הרי גם אז היה מנהגן לקיים מצות טבילה בזמנה, ועכ"ז חששו למכשול וביטלו המנהג הקודם, וא"כ גם בני"ו י"ל כן.

אולם יש לחלק ולומר שדוקא באשה נשואה הטובלת בתוך ז' נקיים יש לחוש בזה למכשול, כיון שלא נשאר לו בה אלא איסור דרבנן, אחר שכבר טבלה, אבל בפניות שהחשש הוא משום זנות, אין לחוש לכך, כיון שלדעת הרמב"ם ביאת פניה אסורה מה"ת, והגם שיש חלוקים, מ"מ לאינשי משמע להו שאיסור זנות עם פניה הוא איסור תורה, וידוע דחמיר להו לאינשי זנות דפניה טפי מאיסור נדה שהוא כבדת, ולכן י"ל שכפניה אין לחוש למכשול, וכ"ש בבחולה שמתרחקת מן הזנות משום גילוי קלונה ע"י השרת בחוליה. וסיים שהנשים הטובלות בתוך שבעה נקיים בערב ר"ה וביוה"כ, שכונתן לש"ש, לשם טהרה, אין למחות בידן, כיון שאין זה דבר תמיד, כאשר היו עושות בדורות הראשונים בכל פעם שרואות, ועוד כי המנהג שהטובלות אין גוזרות הצפרנים,

Yitzchak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of The Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

ואין מסירות שיער בית הערוה, והרי בזה חסרו כמה דברים הנהוגים בטבילת אשה נדה לבעלה, ויש בזה היכר גדול שטבילה זו אינה להתירה אלא לטהרת הנפש לתפלת ימים נוראים. ולכן אין למחות בידן. עכת"ד.

וק"ק דאזיל בחר איפכא ממ"ש הריב"ש, שלדבריו אדרבה איסור פנויה חמיר להו לאנשי יותר מאיסור נדה, וא"כ מה המכשול שיש ע"י טבילת הפנויות. (נצי בש"ח י"א ח"ב חזק"ע סי' טו). ויש לצדד עוד בזה.

עכ"פ מה שסיים שיש היכר במה שאין גזוזות הצפרנים וכו', זהו שלא כמ"ש בעצמו בספר בא"ח (פ"י וילך אות ח) בשם המטה אפרים, שאפי' נערים ובתולות בני מצוות יטבלו בעיוהכ"פ, וידקדקו בחציצה ויטבלו אחר קציצת צפרנים וסריקת שער. (וראה עוד שם בספר' נציבים אות ג).

ובאלף המגן (על המטה אפרים) העיר ממ"ש המור ואהלות והשדי חמד הנ"ל שהבתולות לא יטבלו משום חשש מכשול. ע"ש. ובקצה המטה (על המטה אפרים) חילק בין נידון הריב"ש לכאן, דשאני הכא שטובלות גם בימי טומאתן, וכמו שנתבאר. וכחב לדחות דברי השד"ח, ומ"מ סיים, אולם במקומותינו וגם במקומות אחרים לא נתפשט המנהג שיטבלו הבתולות בעיוהכ"פ. ע"ש. וכן עיקר, ושוא"ת עדיף.

וכן הנשים שהן נקיים לא יטבלו בערב ר"ה ובעיוהכ"פ שיש לחוש למכשול ולתקלה. וע"ע בשו"ת מהר"ם שיק (חיד"י סי' שסד וססה).

וברכתי להרב המחבר שליט"א שיהי רצון ויפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה, בתורה שבכתב, ובתורה שבעל פה, ירום וישא וגבה, והיה שמו כשם הגדולים אשר בארץ, אמן.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

הרב דוב ליאור

רב העיר
קריית ארבע היא חברון ת"ז

בס"ד, י סיוון תשע"ז

מכתב ברכה

הובא לפניי הקונטרס 'מעלות המקוה' מאת הרב יונתן קירש, עברתי על חלקו וראיתי יצירה טובה ויפה המבארת את הצד הרוחני והרעיוני שבמצוות המקוואות. מבין השיטין ניכרת ההשקעה הרבה שהשקיע הרב המחבר בלימוד הנושא ועיבודו והגיש לפני הלומדים דבר נאה ומתקבל. נעשה כאן ניסיון לשלב את פנימיות טעמי המצוות עם גילויין, דבר שאינו מצוי כל כך בחיבורים על התלמוד. אין ספק שספר זה ראוי לעלות על שולחנם של מלכים, מאן מלכי רבנן, שיתבשמו מבושם טוב זה. יש חשיבות גדולה להגביר את הטהרה בחוככי עמנו, במיוחד בדורנו, ובזכות זה נוכח לקרב את קץ משיחנו. יהי רצון שיוכה הרב המחבר שיפוצו מעיינותיו חוצה לזכות את הרבים ולקרב את קץ הגאולה.

החתום לכבוד החורה ולומדיה,

דוב ליאור

ב"ה ירושלים ת"ו כ"ה באייר תשע"ז לכבוד הרב יונתן קירש שליט"א

שלום וברכה

נהייתי מאוד מקונטרסך החשוב "מעלות המקווה" המבאר בטוב טעם ובבהירות את מהות טהרת המקווה תוך התחקות אחרי פשוטן של הלכות המקווה במשנה ובשולחן ערוך. יש בעבודה יקרה זו כדי לקרב את הדעת אל אופן קיום מצוות הטבילה כהלכתה בפרט בדור הנרתע מהפורמליות ההילכתית לבדה. רעיון החיבור בין הטהרה לבין האדמה והשיבה אל המקוריות נוגע בתביעת הדור לפיוס בין הקודש לבין הטבע משתלב היטב בנפש הדור. יישר כוחך וחילך לאורייתא להוציא עוד חיבורים ברוח זו.

מוקירך

אורי שרקי

פתיחה

אנשים רבים כמהים לחוות במקווה חוויה עמוקה ואמיתית. לאחרונה אנו עדים לשאלות בנושא המקווה גם במרחב הציבורי. התעוררות העניין מהווה הזדמנות פז לתהות ולברר את משמעות המקווה ואת מהותו.

בטבילה במקווה מתרחש תהליך של שינוי. הטבילה איננה דומה לרחצה במקלחת, אלא יוצרת שינוי עמוק ומהותי יותר. מהו התרחיש הזה? מהו השינוי שעובר הטובל במקווה, ומהי טהרה?

במקורות שמהם אנו לומדים על הטבילה במקווה, מתגלים פרטי הלכה רבים שיש להקפיד עליהם בכל הנוגע למקום המקווה עצמו. מהי המשמעות של ההקפדה על הפרטים הרבים הללו? מה הקשר בינם לבין משמעות המקווה ותהליך ההיטהרות?

כדי לענות על שאלות אלו עלינו להתחיל מן המקור היחיד בתורה שהמקווה מוזכר בו ולרדת לעומק הדברים מתוך הלכות המקווה עצמן. מתוך המשניות של מסכת מקוואות ומתוך ההלכות בשולחן ערוך העוסקות בהלכות המקווה (בחלק יורה דעה סימן רא),¹ נוכל ללמוד על המשמעות ועל המהות של המקווה בצורה המדויקת, המקורית והאמיתית ביותר.

ככל שיש בתצלום פרטים וחלקיקי תמונה, "פיקסלים", רבים יותר, כך התצלום מוחשי יותר. דרך נוספת להבהרת תמונה מטושטשת היא הדגשה בעט את קווי המתאר של התמונה. כך ניתן לאט לאט לראות ברור יותר את התמונה. באותו אופן נצמד אנו ונוסיף פרטים והדגשות ל"תמונת" המקווה בניסיון לחדד ולהגיע לתמונה חדה ובהירה.

בחיבור זה ננסה לדלות את ההבנה ואת ההגדרה של מהות המקווה מתוך הפרטים של הלכות המקווה. ההלכות הן המדגישות את קווי המתאר וחושפות את מהות המקווה. לימוד זה לוקח אותנו צעד אחר צעד בהקשבה רבה למקורות. הקשבה זו אינה באה לחדש הבנות כשלעצמה, אלא להגביר את ההקשבה לדבר ה' המתגלה לנו דרך הכתובים. בד בבד הקשבה זו מתאפיינת ב"הקשבה אקטיבית" – שאלות רבות וישירות יישאלו, ונחתור לשורשי הדברים הבוקעים מהפרטים עצמם.

1 כל הציטוטים להלן משולחן ערוך או מהטור ובית יוסף לקוחים מחלק יורה דעה, הלכות מקוואות, אלא אם כן צוין אחרת.

אנו נגלה שהמקווה נועד לחבר אותנו לאדמה, לקרקע, למקום שממנו לוקחנו בכריאתנו. הבנה זו מחודשת ואיננו רגילים אליה. דווקא בחזרתנו לקרקע אנו חוזרים למקור הקיום שלנו, וזה המקור לטהרה ולהתחדשות. בלימוד המשניות נראה כי יש סוגים שונים של מקוואות, וככל שהמקווה מעמיק יותר את אחיזתו בקרקע, גוברים כוחו ועוצמתו לפעול על האדם הטובל.

החיבור מסודר בעקבות סדר המשניות המונות את הרשימה של "מעלות המקווה".

פרק א

הנגיעה בקרקע – גב של מים

שש מעלות במקוואות

בתחילת מסכת מקוואות המשנה מונה שישה מקוואות "זה למעלה מזה", כלומר רשימה בסדר עולה של מקוואות על פי יכולת הטהרה שלהם. המקווה הראשון, מים של גב, הוא בעל יכולת הטהרה הנמוכה ביותר, והמקווה האחרון, מעיין מים חיים, הוא בעל יכולת הטהרה הגבוהה ביותר.

בחרנו בשם "מעלות המקווה". אנו נלך בעקבות המשניות בפרק א במסכת מקוואות הצועדות צעד אחר צעד ברשימת המקוואות. באותו אופן נצעד גם אנו ונבנה את הבנתנו במשמעות המקווה. כבר בשלבים הראשונים נוכל לזהות "תכונות" מיוחדות של המקווה וככל שנעלה במעלות המקווה, כך יגדלו העוצמות ונוכל להיחשף ל"מעלות" – הכוחות והתרחישים של המקווה.

מים שבתוך גב

המעלה הראשונה היא "מי גבאים", מים המכונסים בקרקע ואין בהם כמות של ארבעים סאה. כך כותבת המשנה מקוואות א, א:

שש מעלות במקוואות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו: מי גבאים, שתה טמא ושתה טהור – טמא...

מה הכוונה "שתה טמא ושתה טהור – טמא"? מפרש קהתי על אתר:

שתה טמא – ממי הגבאים, והרי שהמים ששתה הטמא נתלשו ברצון, ונטמאו על ידו, ושתה טהור – ואחר כך שתה טהור מן המים שבאותו מקום בגבא, טמא – הטהור, ופוסל את התרומה, שמא במים ששתה הטהור היתה טיפה שנפלה מפיו של הטמא בחזרה לתוך הגבא, וטימאה את כל המשקים שבפיו, והרי השותה משקים טמאים פוסל את התרומה. שכן המים ששתה הטמא נטמאו על ידו, הואיל ונתלשו ברצון... ברם מי הגבא לא נטמאו על ידי נגיעת הטמא או על ידי הטיפה שנפלה ממנו בחזרה, שהרי מים מחוברים אינם מקבלים טומאה עד שייתלשו.²

2 כן כותב הר"ש עצמו: "שתה טמא ושתה טהור טמא – לפי שנפלה טיפה מפיו לתוך הגבא ושמא שתאה הטהור ונטמא דהשותה משקין טמאין פוסל את התרומה כדאיתא בפ"ק דשבת (יג, א)... ואותה טיפה לא סלקא לה השקה בגבא דמיירי בשאין בו ארבעים סאה כדקתני סיפא, ועל ידי נגיעת הטמא אין מי הגבא מיטמאין עד שיתלשו כדקתני בתוספתא.

על פי פירוש זה, המים מחוברים לקרקע ולכן אינם נטמאים, ורק כאשר נתלשו ברצון הם מקבלים טומאה. פירוש זה תואם את דברי הר"ש, הרא"ש והראב"ד. אך ישנו פירוש אחר לדברי המשנה. נביא את לשון פירוש קהתי (שם):

אמנם הרמב"ם מפרש משנתנו בדרך אחרת לגמרי, שכן לשיטתו אף מים המחוברים בקרקע, שאין בהם ארבעים סאה, מקבלים טומאה כדין משקים שבכלים, אלא שיש הבדל בין מים שבקרקעות למים שבכלים, שכן "מים שבכלים מתטמאין בין לרצון בין שלא לרצון ומטמאין

וכך הם דברי הראב"ד (הלכות טומאת אוכלין טו, א) ביתר הרחבה: "שאינן בהם ארבעים סאה אין מטמאין. א"א הדרך הזאת שכתב רחוקה מכליותי וזרה אצלי מאד ואינה מן הסוד המופלא הצפון לישרים, כי לא מצאתי קבלת טומאה ונתינת טומאה תלויה ברצון, אבל הרצון זה המחשבה חושבן שלא יבטלו ברוב. ומה שאמרו אם לא הדיח טהור – כבר פירשו בתוספתא מפני שאין המים שבגבא מקבלין טומאה עד שיתלשו וכששתה הטמא וחזרו המים שנגעו בפיו לגבא אף על פי שהן טמאין רבו הטהורים שלא נתלשו על הטמאים שחזרו שם ובטלו אלא אם כן חיישינן (נ"א חשבו) בתלוש. לפיכך אם הדיח בהן את ידו או הככר שנפל הרי הם הוכשרו לטומאה, כלומר נחשבו כתלוש ונטמאו משתיית הטמא וטמאו את הככר שהרי המחברים עצמן חזרו להיות כתלושין לקבל טומאה שהרי נחשבו לתלוש, ולפיכך נעורו הטמא לטמא את הככר, ואם לא הדיח טהור שהרי מבטלו ברוב לא נחשבו. ומה שאמרו שאין מי הגבא מקבלין טומאה עד שיתלשו – דוקא שיש בהן רביעית כדי להטביל מהן מחטין וצנורות, ואף על פי שהם טהורין במחובר אבל אינן מטהרין מים טמאים בהשקה עד שיהיו שם ארבעים סאה מקווה שלם, לפיכך הטמאים שנתערבו בהם שיתחשבו יחזרו לטומאתן. זו היא הנכון אצלי".

אוכלים וכלים בין שנפל עליהן ברצון בין שלא נפל עליהן ברצון, אבל מים שבקרקעות כגון מי בורות שיחין ומערות ומי גבאים שאין בהם ארבעים סאה אין מתטמאין אלא לרצון,³ ואין בזה הכדל בין מים שאובין לשאינן שאובין. והרי פירוש משנתנו לשיטת הרמב"ם: מי גבאים – שאין בהם ארבעים סאה, בין שהיו שאובים בין שאינם שאובים, שתה טמא ושתה טהור – אם שתה מהם אדם טמא, הואיל וברצון שתה מהם, הרי טימא את המים, אף על פי שהם מחוברים, וששתה מהם אחר כך טהור, הרי הוא טמא, שהרי אף הוא ברצון שתה.

בקריאת משנה זו עולות שאלות אחדות:

- א. מדוע המסכת פותחת דווקא במקווה זה?
- ב. האם אכן ראוי לקרוא למים שבתוך גב "מקווה"?
- ג. האם אין החשש במשנה, שמא תיפול הטיפה הטמאה לפיו של אחר ותטמא תרומה, מוגזם?
- ד. האם אכן נכון להחמיר כל כך בדין זה שהוא חשש מדרבנן (מאכל תרומה נטמא על ידי משקים מדרבנן)?⁴

3 רמב"ם, הלכות טומאת אוכלין טו, א.

4 פירוש "משנה אחרונה" על אתר מעלה כמה קושיות על פירוש זה במשנה: "דינים אלו לפי שטת הר"ש והרא"ש והר"ב בנוים על שני תנאים: האחד, שאין מי גבאים מקבלין טומאה עד שיתלשו ובעודם מחוברין אין להן טומאה כלל; והשני, שאפילו נתלשו אם נתלשו שלא לרצון עדיין כמחוברין חשיבי... והא דמחוברין לא מקבלי טומאה נלמד מקרא דכתיב 'מקווה מים יהיה טהור'... וניחא נמי מה שכתב הראב"ד הא דאין מי גבאים מקבלין טומאה במחובר דוקא

העיקרון של המשנה – יש מעלה ויתרון בחיבור המים לקרקע

נראה שלא במקרה המשנה פותחת דווקא במקווה של "מי גבאים" מפני שדווקא ממנו עולה עיקרון חשוב ויסודי בהבנת משמעות המקווה. לפי שני הפירושים שהבאנו לעיל, יש מעלה ויתרון בעצם העובדה שהמים מחוברים לקרקע.

לפי הפירוש הראשון (פירוש הר"ש, הרא"ש והראב"ד), כאשר המים מחוברים לקרקע ועדיין לא "נתלשו", אין בכוחם של מים טמאים או אדם טמא לטמא אותם. רק לאחר שייתלשו מן הקרקע נוצרת האפשרות לקבל טומאה.

לפי הפירוש השני (הרמב"ם), אמנם גם מים המחוברים לקרקע יכולים להיטמא, אך בעודם מחוברים אפשרות זו

שיש בהן רביעית, מהאי טעמא נמי הוא כיון דמקרא דמקווה מים אתי, ומדאורייתא שיעור מקווה הוי ברביעית... ומ"מ בעיקר פירוש משנתנו לפי שטתם... יש לתמוה טובא כיון דעיקר טומאה זו מדרבנן מי"ח דבר איך החמירו כל כך מספק... ואמאי כיון דספק דברי סופרים טהור למה החמירו כאן... ועוד קשה נהי דמשום השקה לא טהרה הטפה שאין שם מ' טאה, מטעם ביטול מיהא טהרה, דביטול ברוב מדאורייתא, ואשכחן בכמה דוכתי ביטול בטומאה... וכאן כתב הראב"ד דהטפה נתבטלה בגבא אבל אחר שנתלשה חזרה וניעורה וכו'... ונ"ל שמתוך כל זה לקח לו הרמב"ם שטה אחרת בדינים אלו, שזה שאמרו אין מי גבאים מקבלין טומאה עד שיתלשו, היינו שאין דינם כתלושין שמיטמאין ומטמאין בין לרצון ובין שלא לרצון, אבל מחוברים לא מתטמאין ולא מטמאין אלא ברצון..."

קשה יותר. מים המחוברים לקרקע ממש, ולא בכלי, יכולים להיטמא רק ברצון המטמא, ואם נגע בהם מבלי משים – לא נטמאו. לעומת זאת, מים המכונסים בכלי, ולא בקרקע עצמה, עלולים לקבל טומאה גם שלא ברצון.

מכאן יש ללמוד עיקרון מהותי ביסוד טהרת המקווה. החיבור של המים לקרקע הוא אשר נותן למקווה את הכוח לטהר. נעבור להתבונן בפסוקים המדברים על מקווה על מנת לראות את העיקרון שהבנו במשנה.

עיון בפסוקים – המקווה הוא "סוג של ארץ"

כך כותבת התורה (ויקרא יא, לה-לח):

וְכֹל אֲשֶׁר יִפֹּל מִנְּבִלָתָם עָלָיו יִטְמָא תַנּוּר וְכִירִים יִתֵּן טְמָאִים
הֵם וְטְמָאִים יִהְיוּ לָכֶם. אֲךָ מַעַיִן וְבוֹר מְקוּה מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר
וְנֹגַע בְּנִבְלָתָם יִטְמָא. וְכִי יִפֹּל מִנְּבִלָתָם עַל כָּל זֶרַע זְרוּעַ אֲשֶׁר
יִזְרַע טָהוֹר הוּא. וְכִי יִתֵּן מַיִם עַל זֶרַע וְנִפְּל מִנְּבִלָתָם עָלָיו
טְמָא הוּא לָכֶם.

הפסוקים העוסקים במקווה מופיעים כחלק מנושא אחר, האופן שבו כלים זרעים נטמאים. זרעים הזרועים באדמה אינם מקבלים טומאה, אך אם אינם זרועים הם יכולים לקבל טומאה. כמו כן, כלים יכולים לקבל טומאה. בתוך כך מובא "אך מעיין ובור מקווה מים יהיה טהור". לפי הפשט, הכוונה

שאינן המעיין והמקווה מקבלים טומאה. רש"י מביא שמפסוק זה לומדים שלא רק שהמעיין והמקווה אינם נטמאים אלא גם בכוחם לטהר את הטמאים:

אך מעין ובור מקווה מים – המחוברים לקרקע, אין מקבלין טומאה. ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו.

על כך עלינו לשאול שתי שאלות: ראשית, מדוע הובא הפסוק דווקא בהקשר זה? ושנית, האם יש קשר בין שני פירושו של רש"י?

כדי לענות על שאלות אלו עלינו להניח שההקשר של הפסוקים אינו מקרי. עניין הטהרה במקווה מובא דווקא יחד עם פסוקים אלה כדי ללמדנו על היסוד ועל הכוח של המקווה. תכונתו של המקווה שאינו מקבל טומאה, היא התכונה שבאמצעותה המקווה מעלה את הטמאים ומטהר אותם מטומאתם. כשם שזרעים הזרועים באדמה אינם מקבלים טומאה, כך המעיין והמקווה נחשבים למחוברים לקרקע ולכן אינם מקבלים טומאה. הדין השני המובא ברש"י, שמקווה מטהר את הטמא מטומאתו, נובע בדיוק מסיבה זו: המקווה מחובר לקרקע ולכן מטהר את הטמא.

תכונה זו של המקווה כה דומיננטית עד שניתן היה לחשוב שהמקווה יכול להציל את הטהור מלהיטמא. כך מביא רש"י (שם):

ונוגע בנבלתם יטמא – אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בנבלתם יטמא, שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם, קל וחומר שיציל את הטהור מליטמא, לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא.

אפשרות דומה מובאת בספרא (שמיני פרשה ט (ה)):

ונוגע בנבלתם יטמא, הילל אומר אפילו הם בתוך המים, שהייתי אומר: הואיל והארץ מעלה את הטמאים מטומאתן והמקווה מעלה את הטמאים מטומאתן, מה הארץ מצלת את הטהורים מלטמא אף המקווה יציל את הטהורים מליטמא, תלמוד לומר ונוגע בנבלתם יטמא – אפילו הם בתוך המים.

הספרא מציע שהמקווה יצליח להציל את הטומאה כמו שהארץ מצילה מטומאה. כלומר קיימת זהות של המקווה עם הארץ.

עתה עלינו לברר את משמעות תכונה זו של חיבור לקרקע. מדוע קרקע ודברים המחוברים אליה אינם מקבלים טומאה? כמו כן, יש לברר כיצד תכונה זו מטהרת את הטמאים.

ננסה לברר זאת מעיקרון המופיע באיסורי עבודה זרה ודינים נוספים.

התכונה המטהרת: חסינות הקרקע מתפיסת יד האדם

בהלכות עבודה זרה קיים הברל בין עבודה זרה לדבר שאפשר לתפוס אותו, כגון פסל, לבין עבודה זרה לדבר שאי אפשר לתפוס, כגון עצים. התפיסה, כלומר האחיזה ביד, משמעה שהחפץ "נשלט" ונאסר בהנאה. בהתאם לזאת, דבר שאי אפשר לתפוס אותו אינו נאסר בהנאה.

מסיבה זו, המשתחוה להר – אין ההר נאסר, כי אין בו "תפיסת יד אדם". כן כתב השולחן ערוך (יורה דעה, הלכות עבודת כוכבים, קמה, א):

כל שאין בו תפיסת יד אדם ולא עשהו אדם, אף על פי שנעבד, הרי זה מותר בהנאה. לפיכך המשתחוה להר, לא נאסר. ואפילו אבני הר שנדלדלו, ועדיין הם במקומם ועבדם שם, אינן נאסרין. וכן הנהרות והמעיינות של רבים ואילנות שלא נטען לשם עבודת כוכבים, אינם נאסרים.

במילים אחרות, אי אפשר לתפוס קרקע. הקרקע לכאורה חסינה מפני תפיסת האדם.

גם בדינים שונים של כשרות מקוואות אנו מוצאים את תכונת החסינות.

נביא כמה דוגמאות:

דין "מי גבאים" שבמשנה, שאינם נטמאים בעודם מחוברים, קיים לא רק כאשר הגב טבעי אלא גם כאשר נוצר

בידי אדם. לכן גם בבור ובמערה קיים דין זה.⁵ כלומר, הקרקע אינה מושפעת מחפירת האדם בה וממאמצי, והחפירה איננה הופכת את המים ל"תלושים" או שאובים. כך גם בבארות מים, שמוגדרים אף הם מעיין ואינם נחשבים "עשויין בידי אדם".⁶

5 כך מובא במשנה (מקוואות א, ד): "נפל לתוכן מת או שהלך בהן הטמא ושתה טהור – טהור, אחד מי גבאים, מי בורות, מי שיחים, מי מערות, מי תמציות שפסקו, ומקואות שאין בהם ארבעים סאה. בשעת הגשמים – הכל טהור, פסקו הגשמים הקרובים לעיר ולדרך – טמאים, והרחוקים טהורין עד שיהלכו רוב בני אדם".

פירוש הברטנורא: "אחד מי גבאים מי בורות מי שיחין – כולוהו שויין לכל הדינים דתנינן במתניתין עד המעלה השנית. בורות, הן עשויין עגולין. שיחין, ארוכין וקצרים. מערות, מרובעות ומכוסות בקירוי אלא שיש להן פה".

וכך הסביר התפארת ישראל (שם אות ו): "וכן נראה לי עוד דנקט כל הנהו, בור שיח וכו' דמאי שנא הנהו ממי גבאים, והרי כולן ממי גשמים הם, וכי סלקא דעתך דמדנשתנה תמונת הגומא שנתכנסו שם ישתנה דינן. אלא נראה לי דנקטינהו כולוהו, דאף דכולן נעשין בידי אדם בתמונת שונות, אפילו הכי לא מחשבו כיש בהן תפיסת יד אדם למהו תלושין..."

6 בית יוסף רא, א (עמ' רכו בהוצאת שירת דבורה; הובא גם בש"ך שם ס"ק א): "כתב מהרי"ק... דבארות העשויים בידי אדם שמים נובעים מהם אף על פי שאין מימיהם יוצאין לחוץ דין מעיין גמור יש לו, אף על גב [דאמר] בתורת כהנים (שמיני ריש פרשה ט) מה מעיין בידי שמים אף מקווה בידי שמים והני בארות הם עשויים בידי אדם האי בידי (אדם) [שמים] לא קאי אחפירת קרקע אלא אהויית המים שנתהוו שם בידי שמים..."

מקרה נוסף שרואים בו שאין הקרקע מושפעת מהשימוש של האדם הוא במילוי המקווה: אף על פי שאסור להשתמש בכלים כדי למלא את המקווה, משום שבכך נחשבים המים לשאובים, מותר להשתמש בקרקע כתחתית בית הקיבול.⁷ דין זה נכון גם כשמתכוון מראש שהקרקע תהיה בית קיבול למים; הוא נחשב ל"חוקק בקרקע"⁸ ואין הקרקע נחשבת לכלי.

נסכם מה ראינו עד כה:

7 שולחן ערוך רא, ז: "הלוקח כלי גדול, כגון חבית גדולה או עריבה גדולה, ונקבו נקב המטהרו (ויש אומרים דבעינן נקב כשפופרת הנוד טור והרא"ש בתשובה) וכן יש להחמיר) וקבעו בארץ ועשהו מקווה, הרי זה כשר. וכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין, אינו פוסל והמים הנקויים בתוכו מקווה כשר. סתמו בסיד או בגפסית, עדיין הוא פוסל את המקווה עד שיקבענו בארץ או יבנה. ואם הוליכו על גבי הארץ ועל גבי הסיד, ומירח בטיט מן הצרדין, הרי זה כשר".

וכתב הט"ז שם ס"ק יב: "הוליכו על גבי הארץ – פירש בית יוסף שעל ידי הגרירה נדבק שם מן הקרקע".

8 כך מביא הבית יוסף (רא, לזא) את דברי הרא"ש: "וכתב הרא"ש... והא דתניא צנור שחקקו ולבסוף קבעו, היינו שחקקו בו גומא, ואפילו קבעו אחר שחקקו פוסל את המקווה הואיל והיה שם כלי עליו בתלוש. אבל אם קבעו בתחלה ואחר כך חקקו הוה ליה כחוקק בקרקע ואינו פוסל את המקווה".

וראה גם שם סעיף ז: "ופירשו ר"ש והרא"ש... הושיבו על גבי הארץ – כלומר לא סתם הנקב אלא הושיבו על הארץ כדי שלא יצאו המים או על גבי סיד וגפסיס או שמרח הנקב מן הצרדין, אכתי לא הוי כלי ואינו פוסל את המקווה...".

- א. נקודת היסוד של טהרת המקווה היא החיבור של המים לקרקע. מתוך חיבור זה מגיע כוחו של המקווה. המשנה הראשונה במסכת מקוואות עוסקת במים הנקווים בגב. על פי פירוש אחד למשנה זו יש יתרון למים שבקרקעות לעומת מים שבכלים (שיטת הרמב"ם), ועל פי הפירוש השני יש יתרון למים המחוברים לקרקע לעומת מים שכבר אינם מחוברים אליה (שיטת הר"ש והראב"ד).
- ראינו כי כבר במשפט הראשון במסכת, שבו לומדים על המקווה שכוח טהרתו הוא המועט ביותר מבין המקוואות, בולט מאוד עיקרון טהרת המקווה.
- ב. עיון בפסוקים העוסקים במקווה העלה את התכונה המאפיינת אותו: **המקווה נחשב לחלק מהארץ**, ולכן איננו נטמא. תכונה זו היא המעניקה למקווה את יכולתו לטהר. הדמיון לארץ בכך שאינו יכול להיטמא, היא המעניקה לו את יכולתו לטהר את הנכנס אליו מבחוץ.
- ג. הקרקע "חסינה" ואיננה מושפעת מנגיעת האדם. בהלכות עבודה זרה ראינו שאין העובד עבודה זרה אוסר את ההר שהשתחוה לו כי אין לו תפיסה בו.
- בהלכות מקווה ראינו שאדם יכול לחפור בקרקע לשם עשיית מקווה, ואפילו להשתמש בקרקע כתחתית כלי קיבול למים. על פי דברינו, חסינות זו משמשת אותנו כאשר המקווה מטהר את הטמא.

על מנת שמקווה יהיה מסוגל לטהר, הוא צריך להיות מחובר באופן בלתי אמצעי לקרקע. אנו יכולים לראות זאת בכמה דינים מעניינים; כל דין מחדד את ההבנה מזווית נוספת.

נגיעת המים בקרקע – טבילה בגל כשהוא באוויר, בשלג, במטוס ובכלי

אסור לטבול בגל של ים שנתלש מהים בעודו באוויר⁹ מפני שאין מטבילים באוויר ו"לא אמרה תורה מקווה של אויר".¹⁰ נוסף על כך כאשר הגל באוויר הוא נחשב כמי

9 שולחן ערוך רא, ה: "כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה; הילכך גל שנתלש מהים ובו ארבעים סאה ונפלו על האדם או על הכלים, עלתה להם טבילה. אבל אם הטביל בגל כשהוא באויר, קודם שיפול על הארץ, אף על פי שיש בו ארבעים סאה, או שזרק כלים באמצעות הגל שהוא עשוי ככיפה, לא עלתה להם טבילה."

10 בית יוסף סימן רא: "ומ"ש אבל זרק כלים לאויר הגל לא עלתה להם טבילה – תוספתא (פ"ד ה"ג) כתבה ר"ש פ"ד דמקואות (מ"ד) והובא פרק שני דחולין (לא): מטבילין בראשין ואין מטבילין בכיפין שאין מטבילין באויר. ופירש רש"י (ד"ה נגזור): מטבילין בראש הגל שנתלש מן הים והלך למרחוק ובא לארץ, נכנס אדם תחת ראשו ומקבלו דהוי טבילה זו במחובר לקרקע. ואין מטבילין בכיפין – שלא יזרוק כלים בכיפי הגל דהיינו באמצעות[ו]ן שהוא עשוי ככיפה, וטעמא כדמפרש שהיא טבילת אויר ואין מטבילין באויר עכ"ל. ולא נתברר לי מתוך דבריו שם למה אין מטבילין באויר, והתוספות (ד"ה דתנן) כתבו דמדאורייתא הוא, ורש"י כתב בפרק שני דחגיגה (יט. ד"ה שאין) שאין מטבילין באויר שלא אמרה תורה מקווה של

גשמים מהעננים שאסור לטבול בהם כל עוד הם בתנועה; כדי לטבול במי גשמים הם חייבים לעמוד במקום אחד.¹¹ החסרון במקווה באוויר הוא חוסר הקשר עם הקרקע הנצרך לעצם הטהרה.¹²

מסיבה זו ישנה דעה בראשונים האוסרת טבילה בשלג כי השלג באוויר.¹³

אויר לטבילה ע"כ. ומשמע דנפקא להו מדכתיב אך מעין ובור מקווה מים דהנך אין דרכן להיות באויר".

11 ב"ח רא, יא: "וזה לשון הרמב"ם בפרק ט' ממקואות (ה"ח) אין מטבילין בגל כשהוא באויר קודם שיפול על הארץ ואפילו שיש בו מ' סאה לפי שאין מטבילין בזוחלין קל וחומר באויר עכ"ל. ונראה דהכי קאמר דלא עשאוהו חכמים לגל שנתלש מן הים שיהא לו דין מעין לטהר בזוחלין כשיש בו מ' סאה אלא היכא ששני ראשי הגל נוגעים בארץ, אבל כשהוא באויר הרי הוא כשאר מי גשמים שנשאבו בעבים מן הים וכיון דשאר מי גשמים אפילו כשבאו על הארץ אין מטבילין בהם בזוחלין אף על פי שיש בהם מ' סאה קל וחומר באויר, וגל זה שנתלש מן הים ועודו באויר לא עדיף ממי גשמים שגם המה באים מן הים ואינן מטהרין באויר, ואפילו בזוחלין על הארץ אינן מטהרין כל שכן באויר, כן נראה לי פשט דבריו. והבית יוסף האריך בזה ופירש דלהרמב"ם אין פסול אויר אלא מטעם גזירה דרבנן... ולא נהירא אלא כדפרישית וגם הרמב"ם תופס דפסול אויר דאורייתא, כמו נוטפין דפסולין בזוחלין דאורייתא, קל וחומר אויר, ודוק".

יש לציין שלפי פירוש הבית יוסף בדעת הרמב"ם פסול הטבילה בגל שנתלש הוא גזירה דרבנן.

12 שו"ת אבני נזר, יורדה דעה, רעא, ה. מובא בהערה 43.

13 בית יוסף רא, (ב): "כתב המרדכי בסוף פרק במה טומנין (שבת סי'

מתוך זה כתבו הפוסקים שמקווה בתוך מטוס פסול.¹⁴ מקרים יוצאי דופן אלה מדגימים אף הם את הדרישה שהמקווה יהיה מחובר לקרקע ממש. כך רואים גם מהעובדה שאסור לטבול בתוך כלי.¹⁵

שלב) שרבינו שמריה הורה שהטובל בשלג שאינו מפורש ומחזיק ארבעים סאה שעלתה לו טבילה מרתנן (פ"ז מ"א) השלג וברר מעלין את המקווה, ובלא הופשרו היא דאי בהופשרו פשיטא דהוי כמו שאר מים. וה"ר אליעזר (מביה"ם) מפרש מתניתין בשהופשרו והא קא משמע לן דאין דין שאובין עליהם. וגם רבינו שמחה התיר בתחלתו ולבסוף חזר בו כי אי אפשר שכל השלג העולה למ' סאה יגע בבשרה, ועוד דאמרינן (חולין לא:): אין מטבילין בכיפין עכ"ל. ומשמע לי דפשיטא דמתניתין ודברי הפוסקים לא מוכחי כלל כדברי ה"ר אליעזר דודאי בלא הופשרו מיירי... וגם מה שכתב דאין מטבילין בכיפין נראה שאין ענין לכאן דהתם שאני שהכיפין עומדין באויר אבל הכא שהשלג בקרקע ועליו שלג אחר וכן עד כמה אמות גובה מאי שיאטא דרמיון דכיפין איכא הכא הא לא דמיא אלא לים או בריכה העמוקים מאה אמה שטובלין במים העליונים או בתחתונים ושלג נמי דכוותיה. הילכך דברי רבינו שמריה נראים בעיני, ומכל מקום אין להקל לעשות מעשה באיסורא דאורייתא נגד ה"ר אליעזר ורבינו שמחה".

14 בשערי מקוואות (הרב יששכר חזן), אוצר המקווה, פרק ג הלכה כז (עמ' רפ): "אבל אם הטביל כשהוא באויר קודם שיפול על הארץ אף ביש בו מ' סאה לא עלתה להם טבילה, דטבילת אויר אינה טבילה. ולפי זה כתבו הפוסקים שמקווה בתוך מטוס פסול מטעם זה".
והתבסס על שו"ת באר משה ח"ז (ב), קונטרס עלעקטריק, סימן צב. עיין שם.

15 שולחן ערוך רא, ו: "צריך שלא יהיו ארבעים סאה של מקווה בתוך הכלי, שאין טובלין בכלים".

איסור זה נלמד מכך שעיקר המקווה צריך להיות בקרקע¹⁶ ומי המקווה צריכים לנגוע בקרקע.¹⁷ הפסול של מקווה בתוך כלי אינו מחמת הכלי הפוסל את המקווה אלא מחמת הניתוק של המקווה מהקרקע. לכן בכל המקרים שהמקווה אינו ממש בתוך הכלי אך גם אינו בקרקע – המקווה פסול.¹⁸

16 ספרא שמיני פרשה ט: "תלמוד לומר בור, אי בור יכול אף בור שבספינה יהא טהור, תלמוד לומר מעין, מה מעין שעיקרו בקרקע, אף מקווה שעיקרו בקרקע".

17 בית יוסף רא, (חא) (עמ' רמז בהוצאת שירת דבורה): "כתב המרדכי במסכת שבועות (סי' תשמח) בשם רבינו יואל... אי בור יכול אפילו בור ספינה יהא טהור תלמוד לומר מעין... מה מעין שעיקרו בקרקע – שהמים נוגעים בקרקע, אף בור שעיקרו בקרקע, לאפוקי בתוך הכלי דלא עיקרו בקרקע שהרי יש לו שולים".

18 כך הסביר באריכות ר' חיים הלוי, הלכות מקוואות ו, ד: "ונראה דהנה הך דינא דאין טובלין בכלים איתא בספרא על הקרא דבור מקווה מים יכול אף בור שבספינה יהא טהור ת"ל מעין מה מעין שעיקרו בקרקע אף מקווה שעיקרו בקרקע, הרי דהא דאין טובלין בכלים לא תלי עיקר הפסול בדין כלי, אלא דכל שאינו בקרקע אין מטבילין בו, וגם אם המים אינם בכלי אלא בשבר כלי גם כן אין מטבילין בהן, כיון דבעינן דוקא שיהיו המים בקרקע. ולפי זה הרי צ"ע עיקר הך דינא שפסק הרמב"ם דכשנשתברו ונתבטלו מתורת כלי מטבילין בהן, והרי זה לא תלי כלל בדין כלי, ומאי איכפת לן בין כלי לשבר כלי.

והפשוט בזה, משום דכל שקבועין ועומדין בקרקע חשובין המים שבתו כן כאלו הן בקרקע, ואך דבכלים הוי דינא דאפילו אם הן קבועים בקרקע יש להן דין קבלה בפני עצמו, והמים שבהן אינן בקרקע, וע"כ זהו שפסק הרמב"ם דכשנשתברו וקבען בקרקע מטבילין בהן, דכיון דנשתברו ופקע מהן תורת כלי ממילא אהניא קביעתן

גם אם המים שבתוך הכלי יצאו מחוץ לכלי וצפים מעליו אך עדיין אינם נמצאים על גבי הקרקע¹⁹ – אין טובלים שם,

בקרקע לענין זה שהמים שבתוכן הרי הן בקרקע וכשרים לטבילה. אשר כל זה לא שייך אלא כשעומדין בארץ, משא"כ בשידה ותיבה שבים, דעמידתן במים לא היא כעומדין בארץ לגבי השידה והתיבה בעצמן, וממילא דהמים שבהן גם כן אינם בארץ, ולפי זה גם כנשברו דפקע מהן תורת כלי, מכל מקום כיון שהמים שבתוכן לא הויין עוד בארץ הרי הן פסולים לטבילה, וע"כ אין בהן רק הך הכשירא דעירוב מקואות, דהמים בעצמן הן מעורבין עם המים שבים, ועל ידי זה הוא דהויין בקרקע, ואין מונחין בהשידה והתיבה כלל, וכשרין לטבילה, ובזה הא הוי שיעורא כשפופרת הנוד וכמו שנתבאר. ונראה דגם דעת הראב"ד כן כמו שכתבנו..."

19 משנה מקואות ה, א: "מעין שהעבירו על גבי השוקת – פסול. העבירו על גבי שפה כל שהוא – כשר חוצה לה, שהמעין מטהר בכל שהוא". ובפירוש קהתי: "העבירו על גבי שפה כל שהוא – שמי המעיין עוברים גם על שפת השוקת, ואפילו כל שהם, כשר חוצה לה – כשר להטביל במים שמחוץ לשוקת. שהמעין מטהר בכל שהוא – אף על פי שמי המעיין הנמשכים על שפת השוקת אינם אלא כל שהם, מכל מקום מטהרים הם את המים שאובים היוצאים מן השוקת, לפי שהמעין מטהר בכל שהו. יש מפרשים, שדווקא המים מחוץ לשוקת כשרים לטבילה, אבל על שפת השוקת אסור לטבול, לפי שכתוב 'מעין ובור מקווה מים יהיה טהור', והיינו בקרקע שאינו ראוי לקבל טומאה, אבל על גבי כלים – לא (מהר"ם, משנה אחרונה, עיין רמב"ם הל' מקואות ט, ט). ויש מפרשים כשר חוצה לה – היינו כל המים שאינם בתוך השוקת, בין המים שמחוץ לשוקת ממש ובין אלו שעל שפתה כשרים לטבילה (הר"ש, ברטנורא). ברם, המים שבתוך השוקת פסולים, מהטעם שבארנו לעיל, שמים שאובים הנמצאים בכלי אינם מיטהרים על ידי חיבורם למעין".

כי הטבילה צריכה להיות דווקא על גבי קרקע שאינה מקבלת
טומאה.²⁰

סיכום

בפרק זה עסקנו במעלה הראשונה של המקוואות – מים
הנקווים בגב, וממנה הבנו את עקרון המקווה. מעניין שדווקא

20 כך פירשו מההר"ם והמשנה אחרונה, בניגוד לברטנורא. כך כותב תוספות יום טוב על אתר: "כשר חוצה לה – לשון הר"ב כשר להטביל במים שעל שפת השוקת או חוצה לה. וזה לשון הר"ש כשר חוצה לה. כל שהוא שחוץ לשוקת על גבי שפתה. כשר להטביל בו מחטין וצנורות עד כאן. כלומר דחוצה לה היינו כל מה שאינו תוך השוקת. בין שהוא חוצה לה ממש או על גבי שפתה מקרי חוצה לה... אבל מהר"ם כתב וז"ל כשר חוצה לה – דדוקא חוצה לה כשר. אבל על גבי שפה – לא, דכתיב מעין ובור מקווה מים יהיה טהור, דהיינו בקרקע דלא חזו לקבולי טומאה. אבל על גבי כלים – לא". ובמשנה אחרונה על אתר ד"ה כשר חוצה לה: "פירש הר"ב על שפת השוקת נמי כשר כמו חוצה לה. ואין הלשון משמע כן, דחוצה לה קתני משמעו חוצה לכל השוקת, ואי על שפתה כשר הוה ליה חוץ לתוכה, ועוד על שפתה דמי למטביל על גבי הספסל דתנן לקמן דאסור. ומהר"ם מפרש דחוצה לה דוקא ולא על שפתה, ונכון". וכך הבין החזון נחום (הרב אליעזר נחום) בדעת הרמב"ם (שהוא גם לשון השולחן ערוך): "ולשון הרמב"ם פ"ט: היו מקצתן נמשכין על שפת השוקת אפילו כל שהוא הרי המים שחוץ לשוקת כשרים שהמעין מטהר בכל שהוא ע"כ. נראה כמהר"ם, ועיין בפירוש, ומכל מקום מקרא שהביא מהר"ם אין ראייה דההוא שלא יתחיל על ידי דבר שמקבל טומאה כדאיתא ע"ב דזבחים".

המקווה בדרגת הטהרה הפחותה ביותר מגדיר את העיקרון של טהרת המקווה הגדרה ברורה.

מהותו היסודית של המקווה היא חיבור המים לקרקע. נגיעת המים בקרקע היא המעניקה להם את יכולתם ואת כוחם. בלימוד המקורות ראינו שהחיבור לקרקע אינו רק דין נקודתי הלכתי בלי הקשר, אלא הוא עניין יסודי המגלה לנו על משמעותו של המקווה באופן כללי יותר.

מתוך ההקשר של הפסוקים ראינו שהתורה רואה במקווה סוג של קרקע: מקווה אינו נטמא כשם שהארץ והמחובר אליה אינם נטמאים.

על מנת להבין יותר את כוחה של הארץ ראינו בהלכות עבודה זרה שאין הקרקע "נתפסת" בידי של האדם ולכן הרים אינם נאסרים בעבודה זרה. עיקרון זה בא לידי ביטוי בדינים נוספים בהלכות מקוואות, שאף על פי שהאדם מנסה לפעול, להשתמש או לשנות משהו בקרקע, אין זה מפריע לקרקע להיות מוגדרת כמקווה.

החיוב של קיום מגע בין מי המקווה לקרקע מתגלה בדינים נוספים, כגון טבילה בגל שנתלש מהים, טבילה בשלג ובמטוס, ובאיסור טבילה בכלי.

הבנה זו את מהות המקווה היא הפתח הראשוני והבסיסי ביותר ב"מעלות המקווה". בפרקים הבאים נכיר את סוגי המקוואות שכוח טהרתם חזק יותר, וככל שנתקדם במעלות המקווה כן תלך ותגדל הבנתנו את כוחותיו ויכולותיו של המקווה.

פרק ב

בצבוץ ובעבוע ההרים – מי תמציות

המעלה השנייה במקוואות

אנחנו ממשיכים ב"מעלות של המקוואות" המובאות בפרק א של מסכת מקוואות. כל מעלה ברשימה העולה מביא עמה הגדרה ייחודית למקווה. ננסה להתבונן ב"עליית המדרגה" של המעלה השנייה, ובכך להבין את משמעותו של המקווה. נתבונן גם בהגדרה עצמה של המקווה וגם בחוזק וביכולות ההלכתיות שלו מעבר למעלה הקודמת. בכך נוכל למקד את מבטנו בכוחו ובמשמעותו של המקווה. המעלה השנייה של המקווה היא מי תמציות שלא פסקו.

מי תמציות שלא פסקו

כך כותבת המשנה מקוואות א, א; ו:

שש מעלות במקוואות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו: מי גבאים, שתה טמא ושתה טהור...

**למעלה מהן: מי תמציות שלא פסקו, שתה טמא ושתה
טהור – טהור...**

כוח הטהרה של "מי תמציות שלא פסקו" גדול מכוח הטהרה של "מי גבאים". עלינו לברר מהם "מי תמציות שלא פסקו", ומדוע כוחם גדול מ"מי גבאים".

נביא את פירוש קהתי על מנת להקל את ההבנה:

למעלה מהן – ממי גבאים וכיוצא בהם, לענין טהרה, מי תמציות שלא פסקו – מים שנתמצו ממי הגשמים שירדו על ההרים וזחלו מהם לעמק ונתכנסו שם, ולא פסקו עוד המים לזחול מן ההרים, שעדיין ההרים מבצבצים ופולטים מים. והרי מי תמציות אלו מים שאינם שאובים אבל אין בהם ארבעים סאה, ומכל מקום גדולה מעלתם לענין טהרה ממי גבאים, שהואיל ולא פסקו המים לזחול מן ההרים, הרי הם מבטלים את המים הטמאים שנפלו לתוכם ומטהרים אותם, ולפיכך דינם כדלקמן: שתה טמא – ממי תמציות שלא פסקו, ושתה טהור – ואחר כך שתה מהם טהור, טהור – הריהו נשאר טהור.

מדוע כוחם גדול יותר?

כוח מי התמציות – גם אם הפסיק הגשם

לכאורה היינו חושבים שכוחם של מי תמציות תלוי בגשם. אך לא כך הדבר. גם אם פסקו הגשמים עדיין נחשבים "מי תמציות" כך.²¹ נראה שפעולת הזחילה של המים מההרים היא המהותית במקרה זה.

לפני שנסביר, נציע הסברים אחדים שנאמרו בעניין. יש שהסבירו כי המים נחשבים "קצת כמעייין",²² ומחשיבים את מי התמציות כמקווה שיש בו ארבעים סאה מפני שכל המים באדמה מחוברים זה לזה.²³ יש שהסבירו שהיות שהמים

21 רמב"ם, הלכות מקוואות ט, ב: "למעלה מהן מי תמצית שלא פסקו אלא עדיין הגשמים יורדין וההרים בוצצין והן נמשכין ונקוין ואינן שאובין אבל אין בהן מ' סאה – הרי הן כשרין לתרומה וליטול מהן לידים ומטביל בהן את המים שנטמאו, פסקו הגשמים ולא פסקו ההרים מלהזחיל – עדיין הן מי תמצית, פסקו ההרים ואינן בוצצין – הרי אלו כמי גבאין".

22 גולות עיליות, מקוואות א, ו, הפירוש הקצר: "מי תמציות שלא פסקו. היינו שהרים בוצצים בכל עת מים חדשים, ולא חשו בזה לטיפת מים טמאים... או מפני דנחשבו קצת כמי מעין לבטל הטיפה הטמאה".

23 גולות עיליות, מקוואות א, ה, סוף פסקא א: "והא דמטהרינן במשנה ו במי תמציות שלא פסקו בשתה טמא... ואפשר עוד דמאחר דההרים בוצצין חשבינן להו כיש בהן מ' סאה לענין זה לטהר הטיפה טמאה, מאחר שאין כאן רק ספק במלתא דרבנן חשבינן כל המים שבהרים כאילו מחוברים למי הגבא, ודיינין להו כיש בהן מ' סאה, וכן נראה מדברי התוספתא שדימה לזה החופר בצד הים כמבואר בר"ש משנה ו, ודוק".

בוצצים בכל עת מההרים, הם מבטלים את הטיפה הטמאה שהתערבה במים.²⁴ ויש שהסבירו כי הם כמושקים לים הגדול.²⁵

"בצבוץ" ו"בעבוע" ההרים – תוספת כוח הטהרה מההרים ולא מגשמי השמים

לאור פירושים אלו נראה להסביר שהמעלה של מי תמציות שלא פסקו נובעת מכך שהם מחוברים יותר לארץ. יכולתם הגדולה יותר לטהר אינה נובעת מהגשמים, אלא יציאת המים מתוך ההרים היא המחשיבה אותם כמו מעיין, או כמו מחוברים או כמים חדשים המבטלים את הטיפה הטמאה. יוצא מכאן יסוד מיוחדש: טהרת המקווה אינה בגלל השמים אלא בגלל הארץ. ככל שהמים "יעמיקו" יותר את כניסתם ואת יציאתם מתוך הארץ ומתוך ההרים, כך יגדלו כוחם ויכולתם לטהר.

24 גולות עיליות שם: "והא דמטהרינן במשנה ו במי תמציות שלא פסקו בשתה טמא... ועל כרחך צריך לומר דמדין רבו קאתינן לטהרן, מאחר דבכל עת ההרים נוטפים ובוצצין מים חדשים הוי כרבייה חדשה לאחר שנפלה הטיפה, כן נראה מדברי הרע"ב במשנה ד".

25 עיין באנציקלופדיה תלמודית כרך יא, השקה, סוף אות א ובהערות שם 69-66.

ביסוס נוסף נוכל ללמוד ממפרשי המשנה. המפרשים מסבירים שמי תמציות שלא פסקו מוגדרים כך כל עוד ההרים "מבצבים" ו"מבעבעים".²⁶

אם נחבר זאת להבנתנו, יוצא דבר מדהים: הטהרה מגיעה מהפעילות כביכול (בעבוע ובצבוץ) של ההר עצמו, וזה באמצעות המים.

על מנת לחזק את ההבנה שה"בצבוץ" וה"התמצות" של המים מתוך ההרים מגדילים את כוח טהרתם, נתבונן בדין נוסף. נקדים ונבאר, מים שאובים, מים שהתמלאו בידי אדם, פסולים למקווה. למרות זאת, יש אפשרות "להמשיך" מים שאובים על גבי הקרקע ובכך לטהרם מהגדרתם כ"שאובים".²⁷ נבקש ללמוד מהלכה זו של המשכת מים שאובים על גבי הקרקע לענייננו על משמעות הבצבוץ של המים מתוך ההרים ב"מי התמציות".

26 תוספות יום טוב על אתר: "ושלא פסקו כו' – ולשון הר"ב ועדיין הן מבצבים. ולעיל משנה ד כתב מבעבעים. ושם כתב הר"ש לתוספתא ההרים בוצבים. ומפרש כלומר מבצבים ומבעבעים".

27 שולחן ערוך רא, מד: "אין המים שאובים פוסלים את המקווה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקווה מהכלי, אבל אם נגררו המים השאובים חוץ למקווה ונמשכו וירדו למקווה, אינם פוסלים את המקווה עד שיהיו מחצה על מחצה; אבל אם היו רוב מהכשרים, הרי המקווה כשר". נחלקו הראשונים עד כמה מהמקווה מותר שיהיה ממים שהומשכו (כולו, או רק מיעוט).

“נעשית כאילו באו מתמצית הקרקע”

המרדכי נשאל על מעיין שנפסל במים שאובים. הוא הורה לסתום את המעיין בעפר עד שיתייבש, ולאחר מכן להמתין שהמים יבצצו בחזרה למעלה וימלאו שוב את המקווה. בתוך דבריו ביאר המרדכי שהמים המבצבצים מתוך האדמה הם ההמשכה הטובה ביותר שיש. נביא את דבריו מתוך הבית יוסף (רא, מ):

ודקדק המרדכי... ועל פי זה כתב שבא מעשה לידו במקווה נובע שניקוהו בכלים שאינם מנוקבים וחזרו ג' לוגין מים מן הכלים לתוך המקווה... והורה לשפוך עפר על כל נקבי הנביעה בעובי ב' או ג' טפחים ונסתמו כל הנקבים ונתייבשו על פני קרקעית המקווה כמו יום ולילה עד שדחקו מי הנביעה ונקבו למעלה מן העפר ששפכו... ואם תמצי לומר דמי הנביעה העלו אותם מכל מקום נמשכים דרך הקרקע ובודאי מי הנביעה רבו עליהם וקיימא לן דשאובה מיטהרת ברביה והמשכה, ואין המשכה טובה יותר מזו שהמים נבלעים לגמרי בקרקע וחוזרים ומבצבצים ממנה עכ"ל.

מדוע ההיבלעות של המים בקרקע היא ההמשכה הטובה ביותר שיש?

אם המשכת מים מטהרת אותם מהיותם “מים שאובים”, והמשכה מתוך היבלעות בקרקע עצמה היא ההמשכה הטובה ביותר שיש, מוכרחים להבין שהקרקע היא הפועלת על המים

לטהרם. ככל שהמים יעמיקו עוד ועוד אל תוך האדמה – ואת אופני ההעמקה הנוספים נראה במעלות המקווה הבאות – כך הם מתנקים ממומם (מים שאובים) וכך גדל כוחם לטהר. זאת כשם שמי תמציות מתוך בצבוץ ובעבוע ההרים מטהרים יותר ממי גבאים, שאינם מבצבצים מתוך ההרים.

על מנת לחדד את ההבנה נתבונן בדין ההמשכה של מים שאובים על גבי הקרקע. נחלקו הראשונים על מה צריך להמשיך את המים השאובים כדי לטהרם: יש אומרים שניתן להמשיך הן על קרקע הן על כלי שבטל לקרקע, ויש אומרים שניתן להמשיך דווקא על קרקע מפני שראויה לבלוע את המים.²⁸

בטעם הצורך שההמשכה תהיה דווקא על גבי קרקע הראויה לבלוע את המים, מביא המרדכי את דברי היראים; אנו נביא את הדברים מתוך הבית יוסף (רא, מו):

כתב המרדכי בפרק ב' דשבועות (סי' תשמה): כתב הרא"ם בספר יראים (סי' כו) וז"ל שמעתי הלכה למשה מסיני הוא לא שנא המשכה על גבי קרקע או על ראיות להבליע בקרקע ואז המים נתבטלו אגב קרקע וכשזוחלת לגומא נעשית כאלו באו מתמצית הקרקע כי נתבטל מהם שם שאובין, אבל המשיכה על גבי רצפת אבנים או נסרים שאינם ראויים להבליע הוי כמו שמונחים בכלי ולא מבטל שם שאובין מינייהו, שהרי אינו יכול לדונם כאילו באו

28 להלכה עיין שולחן ערוך רא, מו; רמ"א שם; ש"ך שם ס"ק צו.

מתמצית מקום שהמשיכוה עליו שהרי אינם ראויים לבלוע להתמצית. וכן מצאתי בתשובת ה"ר אליעזר מורדון ספר רוקח (סי' שעז עמ' רסז) עכ"ל.

היראים מסביר שהקרקע צריכה לבטל את המים אגב הקרקע ולהחשיבם כאילו נעשו מתמצית הקרקע. ובכך, זה חיזוק להבנתנו שבביטול המים לקרקע מגבירים את כוח טהרתם. כאשר המים השאובים חוזרים להיות מוגדרים כאילו באו מ"תמצית הקרקע", הם חוזרים ומטהרים.

אם כן, מי התמציות – מעלתם בכך שהם מים שהתבטלו אגב קרקע והם "תמצית" ובצבוץ ובעבוע מההרים. החשבת המים הללו כמו "קצת מעיין" – או לפי הפירושים האחרים – מצביעה על יסוד חשוב: המים של הקרקע מטהרים יותר מהמים של השמים. למים שהגיעו מהגשמים יכולת פחותה לטהר ממים שהתבטלו אגב קרקע.

סיכום

בפרק זה התבוננו במעלה השנייה ב"מעלות המקווה" – מי תמציות.

למי תמציות היתרון על מי גבאים שאיננו נובע מחמת הגשמים היורדים אלא נובע מתוך החיבור המוגבר יותר של טיפות המים להרים. חיבור זה הוא עד כדי שהמים מבצבצים

ומבעבעים מתוך ההרים. יציאה זו מגבירה את כוחו של המקווה הזה לטהר "קצת כמעייץ" היות שהמים מתבטלים אגב הקרקע.

בדינים של המשכת מים שאובים על גבי קרקע כדי להכשירם מפסול השאובים שבהם ראינו ביטוי נוסף למשמעות "בצבוץ" המים מההרים.

על פי זה הסקנו שבניגוד לתפיסה הרואה במי גשמים – ובשמים – את מוקד הטהרה, ב"מי תמציות" רואים להפך: ככל שמעמיקים יותר אל תוך האדמה, כך גובר כוח הטהרה של המקווה. מכאן יש להסיק שהמוקד בטבילה במקווה אינו השמים אלא הארץ.

יש לציין שהן במעלה הראשונה, מי גבאים, הן במעלה השנייה, מי תמציות, עדיין קשה להבין את כוח המקווה בטבילת אדם מפני שמקוואות אלו אינם מטהרים אדם. רק במעלה השלישית ואילך, מקווה שיש בו ארבעים סאה ומעייץ, נוכל להבין.

פרק ג

זריעה בלתי מוגבלת אל הקרקע – מקווה ארבעים סאה

המעלה השלישית במקוואות

אנחנו ממשיכים לצעוד ב"מעלות המקוואות" של פרק א במסכת מקוואות. כל מעלה מציעה מקווה בעל יכולות גדולות יותר של טהרה. המעלה השלישית היא מקווה שיש בו ארבעים סאה של מי גשמים.²⁹

מקווה שיש בו ארבעים סאה – מטהר אדם וכלים

נביא את דברי המשנה מקוואות א, ז:

29 ארבעים סאה הן בערך 700 ליטר מים, תלוי בשיטות השונות – גר"ח נאה או חזון איש.

למעלה מהן מקווה שיש בו ארבעים סאה שבו טובלין
ומטבילין.

ומפרש ברטנורא:

טובלים – בני אדם כל גופו.

ומטבילין – הכלים, והידים למידי דבעי טבילת ידיים ולא
סגי בנטילה, כגון לקודש.

מקווה שיש בו ארבעים סאה מי גשמים מטהר אדם וכלים.
זאת בניגוד למי תמציות המטהרים רק מים טמאים שנפלו אל
תוכם.

עלינו לברר שאלות אחדות:

א. ממה נובע כוחו של מקווה שיש בו ארבעים סאה?
ב. מדוע טהרת אדם וכלים דורשת מקווה מהמעלה השלישית
לפחות?

ג. האם ארבעים סאה היא כמות פרקטית או מהותית?
נסביר: בפשטות, ההבדל בין אדם וכלים לבין מים הוא
באיבוד הצורה. מים טמאים מתערבבים לגמרי במים
הטהורים ומתבטלים בהם. לעומת זאת, אדם וכלים אמנם
נרטבים במי המקווה אך אין הם מאבדים את צורתם, הם
אינם מתבטלים בו. לכן הגיוני שיהיה "קשה" יותר לטהר
אותם במים.

אך עדיין יש לשאול: אם אכן אין הם מאבדים את צורתם,
כיצד הם נטהרים? מה מתרחש במהלך הטבילה?

יכולת בלתי מוגבלת לטהר מים שאובים

על מנת לענות על שאלות אלה נעיין בנקודות החוזק של מקווה שיש בו ארבעים סאה.

מים שאובים, דהיינו מים שהתמלאו בידי אדם, פסולים למקווה.³⁰ אך מקווה שכבר יש בו ארבעים סאה אינו נפסל במים שאובים, ואין זה משנה כמה מים שאובים יתוספו לו. כך פוסק השולחן ערוך (רא, טו):

מקווה שיש בו ארבעים סאה, ומעין כל שהוא, יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אף על פי שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה... אבל כל זמן שאין במקווה מ' סאה, אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים, פסלוהו.³¹

אף לכתחילה מותר להוסיף מים שאובים למקווה שכבר יש בו ארבעים סאה. כך מביא הבית יוסף (רא, טווא) בשם המרדכי:

וכתב המרדכי בפרק שני דשבעות בשם הרבינו מאיר דלכתחלה נמי יכול לרבות עליו מים שאובין. וכן כתב הרא"ש בתשובה (כלל ל סי' ג).

30 נחלקו הראשונים אם מים שאובים פסולים מדאורייתא (רש"י ור"ת) או מדרבנן (רמב"ם ור"י).

31 וכן בשולחן ערוך רא, כה.

מדוע מותר להוסיף מים שאובים ללא הגבלה? לאן "נעלמים" המים השאובים? האם אין המים השאובים הופכים לרוב אחר כמות מסוימת?

מה יש בארבעים סאה שמאפשר זאת?

לכאורה היינו חושבים שהמים השאובים מתערבבים ומתבטלים. אך זה לא ייתכן כי לא היינו מתירים הוספה בלי סוף. כמו כן, נראה שהוספת המים השאובים מועילה גם אם אינם מתערבים ממש. המקווה יכול לטהר ברכת מים שלמה, אפילו נוגע בה כחוט השערה בלבד.

השקת מקווה שאוב למקווה שלם – אפילו חיבור קטן לרגע קטן

כך כותב השולחן ערוך (רא, נג):³²

הבא להכשיר מקווה שאוב ממקווה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר. הגה: ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא בעינן כשפופרת הנאד (ת"ה ור"ש במקואות) כמו שנתבאר; ואפילו בפסול שאובה יש חולקין (טור והרא"ש), וכן ראוי להורות.

32 הרמ"א כותב כאן ובמקום אחר שנדרשת השקה גדולה מחוט השערה, לחוש לדעות אחרות המצריכות חור גדול יותר, ויש בזה כמה חילוקים. בכל אופן מדובר על חור שאינו גדול מ-5 ס"מ.

אנו רואים כאן מושג חדש – "השקה". השקה זו מועילה לטהר מקווה שלם בנגיעה של כחוט השערה למקווה שיש בו ארבעים סאה.

מעיקר הדין "השקה" זו יכולה להיות אפילו לרגע אחד בלבד. כך פוסק השולחן ערוך (רא, נב):³³

הבא לערב מקווה פסול או חסר עם מקווה כשר, להכשירו; או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד (וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב), ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר, אפילו רגע, נשאר לעולם בהכשרו, אפילו נסתם הנקב אחר כך.

אם כן, למקווה שיש בו ארבעים סאה יכולת "להכיל" מים שאובים פסולים בלי הגבלה, ודי בנגיעה קטנה (כחוט השערה) לרגע אחד (כאשר ברור שלא הספיקו המקוואות להתערבב זה בזה). מדוע?

הרא"ש מבאר את יסוד הדין. לדבריו, ב"השקה" המים השאובים נעשים "זרועים".

33 הש"ך (ס"ק קיב) כותב שטוב להחמיר לכתחילה לחוש לדעות הדורשות "השקה" תמידית: "לעולם בהכשרו כו' – ורבינו ירוחם כתב שנסתפקו המפרשים אם נשאר השאוב בהכשרו או כיון שנסתם הנקב חוזר לפסולו ככתחלה, ומביאו בית יוסף ודרכי משה, וטוב להחמיר לכתחלה.

בהשקתם המים נעשו זרועים – שורש הפסול של מים שאובים בתלישתם מהקרקע

נביא את דבריו שהובאו בבית יוסף (רא, טו|א):

וּכְתַב הָרֵא"ש... וְכֵן מִקְוֵה שֵׁשׁ בּוֹ אַרְבַּעִים סָאָה אֵינּוּ נִפְסָל בְּמֵיִם שְׂאֻבִים אֲפִילוֹ נִתֵּן לְתוֹכּוֹ אֶלֶף... וְכֵן מוֹכִיחוֹת כְּמֵה מִשְׁנִיּוֹת בְּמִסְכַּת מִקְוֹאוֹת. וְאֵין צָרִיךְ לְהַבִּיא כּוֹלֵם דַּאֲף בְּלֹא רֵאִיָּה סְבֵרָא הִיא, דְּהֵא בְּהַשְׁקָה נִעֲשׂוּ זְרוּעִים לִישְׁתָּהּ מִטּוֹמְאָתָן וְהוּא הַדִּין לְהַטְבִּיל בְּהֵם עַכ"ל.

המקווה השלם מצליח "לזרוע" את המים השאובים ובכך הם נטהרים מטומאתם (או במקרה זה – משאיבתם). יסוד הפסול של מים שאובים אינו העובדה שהאדם "נגע בהם",³⁴ אלא שהם נתלשו מהקרקע. כך מבאר "תרומת הדשן" (סימן רנד):³⁵

והיינו טעמא דפסול דשאובין הוא משום דתלושין הן ובאים על ידי תפיסת בני אדם, כדאיתא במרדכי בהלכות מקוואות ומייתי לה מתורת כהנים, ולהך פסול מהני זריעה דכשיפלו לתוך המקווה שלם יתחשבו כולם מחוברים... דזריעה לא מהני אלא לשוויה לתלוש מחובר.

34 ספרא שמיני פרשה ט: "אילו אמר מקווה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתיפו ועשה מקווה בתחילה יהיה טהור? תלמוד לומר: מעין, מה מעין בידי שמים אף מקווה בידי שמים, אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקווה שאין בו תפיסת ידי אדם, יצא המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים? תלמוד לומר: בור".

35 דבריו הובאו גם בט"ז רא ס"ק ג.

על פי דברי הרא"ש ותרומת הדשן, שורש הפסול של מים שאובים הוא בכך שהם נתלשו ונותקו מהקרקע. כאשר "זורעים" אותם במקווה שיש בו ארבעים סאה, הם חוזרים והופכים למחוברים מחדש.

חיזוק להבנה זו של שורש הפסול של מים שאובים ניתן ללמוד גם מדין "המשכת מים שאובים על גבי הקרקע"³⁶. אם ממשיכים מים שאובים על גבי קרקע, הם נטהרים ונעשים כשרים מחדש.³⁷ המשכה זו צריכה להיות על גבי הקרקע, ויש אומרים שצריכה להיות דווקא על גבי קרקע הראויה להבליע את המים.³⁸ יש להמשיך דווקא על גבי קרקע הראויה

36 נחלקו הראשונים עד כמה מותר להמשיך ולהכשיר – כולו או רק מיעוטו של המקווה.

37 שולחן ערוך רא, מד: "אין המים שאובים פוסלים את המקווה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקווה מהכלי, אבל אם נגררו המים השאובים חוץ למקווה ונמשכו וירדו למקווה, אינם פוסלים את המקווה עד שיהיו מחצה על מחצה; אבל אם היו רוב מהכשרים, הרי המקווה כשר".

38 השולחן ערוך (רא, מו) התיר גם על גבי צינור שאינו כלי, והרמ"א מחמיר לכתחילה להצריך קרקע שראויה להבליע:

"אין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע או על גבי צנור שלא היה עליו שם כלי בתלוש, אבל אם המשיך על גבי כלים, אפילו כלי גללים וכיוצא בהם, לא הוי המשכה (הראב"ד). הגה: ויש אומרים דאין המשכה מועלת אלא דוקא על גבי קרקע הראוי לבלוע בה, אבל אם המשיך על גבי רצפת אבנים שאין ראוי לבלוע בה, וכל שכן על גבי דף או כלי, אף על פי שאינו פוסל המקווה, לא מהני. וטוב להחמיר לכתחילה".

גם הש"ך (ס"ק צז) כתב כדברי הרמ"א: "מדברים שאינם פוסלים כו' –

להבליע כדי שהמים "יתבטלו אגב קרקע" וייחשבו "כאילו באו מתמצית הקרקע".³⁹ כמו כן, ההמשכה הטובה ביותר היא כאשר המים נבלעים לגמרי בקרקע וחוזרים ומבצבצים ממנה. על כך יש לשאול:

- א. מהי אותה "זריעה"? איך היא עוברת?
- ב. מה הזריעה במקווה יכולה ללמד אותנו על פעולת המקווה ועל כוחו?
- ג. האם נוכל ללמוד מכך גם על היכולת של המקווה (ארבעים סאה) לטהר אדם וכלים?

זריעת המים במקווה – באמת

המושגים "זריעה" ו"השקה" מוזכרים לגבי הכנסה של מים טמאים למים טהורים.⁴⁰ רש"י משווה זריעה זו לזריעה של

ואנן לא נהגינן הכי אלא בעינן המשכה על גבי קרקע שראוי לבלוע כדלקמן סעיף מו. וכן כתב הב"ח".

39 הרחבנו בעניין זה והבאנו מקורות נוספים לעיל פרק ב – "נעשית כאילו באו מתמצית הקרקע".

40 עיין משנה מקוואות י, ו, ובתוספות יו"ט שם ד"ה אין מטבילין חמין בצונן. וכן במסכת ביצה יז, ב: "ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרן אבל לא מטבילין". מפרש רש"י: "ושוין שמשיקין את המים – מי שיש לו מים יפין לשתות ונטמאו ממלא מהם כלי אבן ונותנם במקווה מים מלוחים עד שמשיק מים למים, ונמצאו אלו זרועים ומחוברים למי המקווה, ובטלי אגביהו, וטהרו, ואין עוד

שתילי תרומה טמאה באדמה כדי לטהר אותם.⁴¹ ה"זריעה" אינה "מטאפורה" או משל בעלמא. ישנם פוסקים המדמים פרטים מעשיים של זריעה ל"זריעת" המים. כך מובא באנציקלופדיה התלמודית (כרך יא, השקה, סוף אות א):

יש מהאחרונים שכתבו שכיון שהשקה היא בתורת זריעה, ואין זריעה אלא כשהזרע בא אל הקרקע שנזרע בה, ולא שהקרקע באה אל הזרע, לכן אף השקה אינה מועילה אלא כשהטמאים הושקו אל המקווה ולא להיפך, וכן אין זריעה כשהזרע מרובה מן הקרקע ואף בהשקה כן.⁴² ויש שכתבו שאין השקה מועילה אלא כשעושה מעשה בידים להשיק.

טהרה במקווה לכל אוכל ומשקה אלא למים, ולא בתורת טבילה אלא בתורת זריעה, כדאמרינן בפסחים בפרק כל שעה (לד, ב).⁴¹ רש"י בכורות כב, א: "וטהור – ממה נפשך דודאי מים מעורבים בו ואי מיא רובא ובטיל הציר ברוב ומקבל טומאה מחמת המים ומיא סלקא להו טבילה בהשקה שנותן הכלי במקווה עד שעוברים מי המקווה על פיו ונושקין עם המים שבתוך הכלי. ואף על גב דאוכל ומשקה לית להו טהרה במקווה, מיא סלקא להו השקה דהוי כמי שזרען וחוזר ונוטלן דזריעה מטהרה מטומאה דתנן: שתילי תרומה שנטמאו ושתלן טהורין, בתשובת רבינו גרשון מצאתי כך".

ועיין עוד במשנה תרומות ט, ז.⁴² שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן ריא: "י"ל דאפשר כי היכי דמהני השקה לעשות שאובין במקווה מטעם זריעה, יש לומר שהוא הדין גמי מהני השקה לעשות נוטפים כזוחלים, אך זריעה לא שייך אלא כשהזרע בא אל הקרקע שנזרע בו ולא הקרקע אל הזרע, וגם לא שייך זריעה כשהזרע מרובה מן הקרקע. על כן כשהנוטפים באים אל הזוחלים מטהרים בהשקה עד פלגא אבל כשהנוטפים רבו אין דרך השקה בכך ומיפסלי בזחילה".

סיכום ביניים

נסכם את העקרונות שעלו עד כה:

- מקווה שיש בו ארבעים סאה מים מטהר מים שאובים בלי הגבלה – ב"השקה".
- שורש הפסול של מים שאובים הוא תלישתם מהקרקע.
- על ידי המשכת מים שאובים על גבי קרקע ניתן לבטלם אגב הקרקע ולעשותם כאילו באו מתמצית הקרקע.
- אופן הכשרת המים השאובים הוא על ידי "זריעה".
- זריעה זו פועלת כמו בזריעת שתיל של תרומה טמאה לקרקע.
- יש אחרונים המדמים באופן מעשי פרטים של זריעה גם ב"זריעת" המים.

הזריעה היא לקרקע, והמים של המקווה הם רק תנאי

ניתן אפוא להסיק שה"זריעה" מגדירה לנו את פעולת המקווה. אין כאן משל בעלמא אלא תיאור התהליך המתרחש במקווה. תפקיד המקווה וכוחו הם חיבור מה שנכנס לתוכו אל הקרקע. לפי הבנה זו, לא מי המקווה מטהרים אלא הקרקע עצמה. המים הם תנאי על מנת שיהיה אפשר לחבר את המים הטמאים או השאובים לקרקע. כלומר, הקרקע היא התכלית והמים הם התנאי לכך.

כך כותב גם בספר "נזר הקודש" (סוף מסכת תמורה, קונטרס מקואות, פרק א משנה א אות טז-יז):

ובעיקר הא דהשקה יש לעיין אם העיקר בזה ההתחברות להמים דהמקווה, דהיינו שזה כעין זריעה מים במים, או דילמא דהעיקר בזה מטעם הזריעה בקרקע, והיינו כי המים בקרקע הם כזריעה. והא דבעינן במקווה זהו רק תנאי בהטהרה שתהיה על ידי באמצעות המים, ונפקא מינה במים מ' סאה תלושים שנטמאו, והמשיכן למקווה למאן דאמר המשכה כולה כשרה, או למאן דאמר שכולו שאוב כשר מדאורייתא, דאז אם אמרינן דבעינן זריעה מים במים, אין כאן טהרה, ואם אמרינן דעיקר הזריעה הוא הקרקע, והמים הוא רק תנאי להטהרה הנה הכא לא בעינן מים אחרים, כיון שהם עצמן מקווה טהרה, והכשר המקווה וטהרת עצמן בבת אחת באו, והמים טהורים. והנה מצאתי להגאון חתם סופר סי' קצח אות יב... נמצא ברור לחתם סופר דעיקר השקה הוא מטעם זריעה להקרקע. והמים הוא רק בגדר תנאי מפני הטהרה.

עד כה עסקנו במים טמאים או שאובים שנכנסו למקווה ארבעים סאה. אך מה באשר לטבילת אדם וכלים? האם גם בהם נוכל להשתמש במושג ה"זריעה"?
התשובה היא חד-משמעית כן!

היכולת לטהר אדם וכלים גם בלי איבוד צורה

ראינו במשנה שלנו שמקווה שיש בו ארבעים סאה מטהר אדם וכלים. שאלנו מניין הכוח לטהר משהו גם בלי "איבוד צורתו". לאחר שראינו את יכולת ה"זריעה" של מקווה, נראה שצריך לומר שגם בטבילה של אדם וכלים ישנה "זריעה". אמנם אין היא כזריעת מים, אך יש במקווה "כוח זריעה" גם לזה.

נסביר: למקווה שאין בו ארבעים סאה (מי גבאים ומי תמציות – שתי המעלות הראשונות של המקוואות) אין כוח זריעה-השקה, ורק למקווה שיש בו ארבעים סאה יש יכולת זריעה-השקה. אם כן בוודאי יש קשר בין עובדה זו לעובדה שמקווה ארבעים סאה מטהר אדם וכלים. "נקודת החוזק" שיש למקווה ארבעים סאה בטהרת מים טמאים ושאובים באה לידי ביטוי ביכולת נוספת שיש לה בטהרת אדם וכלים.

צריך להבין, ה"קושי" בטהרת אדם וכלים נובע מכך שאינם מאבדים את צורתם. ממילא, הזיהוי של החיבור של האדם והכלים עם הארץ קשה הרבה יותר. כפי שראינו, בהשקה וזריעה של מים במקווה אין המטרה עירובם במים אלא שבאמצעות המים הם מתחברים ונזרעים בקרקע⁴³.

43 גם בשו"ת חלקת יואב (יורה דעה, קמא, סימן לב) הסביר שהמקווה מטהר מכוח המקום שבו ולא מכוח המים. על פי זה ביאר מדוע מקווה מטהר רק כשהמים עומדים במקומם: "לזאת נראה לפי עניות דעתי דין חדש, דהנה ידוע דטהרת המקווה אינו מכח פעולת המים רק מכח המקום דתרגום של מקווה הוא 'בית כנישת מיא'... ולכך צריך בו

אם כן, רק במקווה שיש בו ארבעים סאה יש "יכולת זריעה מוגברת". רק משום "כוח הזריעה המוגבר" שיש בו הוא מסוגל לטהר (לחבר לאדמה כמו זריעה אך לא זריעה ממש) גם את האדם ואת הכלים.

העובדה שזה אפשרי היא חידוש גדול. אך הבנה זו מבוארת בפסוקים.

עיון בפסוקים – דימוי המקווה לארץ

בפרק א הבאנו את הפסוקים העוסקים במקווה (ויקרא יא, לה- לח) והראינו שלומדים מהם הן את ההלכה שמעייץ ומקווה אינם מקבלים טומאה הן את ההלכה שהם מטהרים את הטמאים. הראינו שהתכונה של אי-קבלת טומאה היא התכונה המטהרת. עוד הראינו שם שהספרא (שמיני ט [ה]) מעלה הווה אמינא שהמקווה יציל את מי שנמצא בו מטומאה כשם שהארץ מצילה את מה שנמצא בה מטומאה. נצטט כאן שוב את הספרא:

אשבורן דוקא". וכן בשו"ת אבני נזר (חושן משפט, צט) הסביר מדוע אין מטבילים בתוך כלים ומדוע מקווה אינו מטהר בזוחלין: "במקווה דהמקום שבו מתאספין המים צריך אל הטהרה".
וכן (שם, יורה דעה, רעא, ה): "נראה דטהרת מי מקווה אינו המים לבד רק הקרקע שמתקבצים שם המים ותרגום מקווה מים בית כנישת מיא וע"כ אין מטבילין באויר... ומים למקווה כמו דפנות ואויר לקרקע הבית שעיקר הוא הקרקע".

ונוגע בנבלתם יטמא, הילל אומר אפילו הם בתוך המים, שהייתי אומר הואיל והארץ מעלה את הטמאים מטומאתן והמקווה מעלה את הטמאים מטומאתן, מה הארץ מצלת את הטהורים מלטמא אף המקווה יציל את הטהורים מליטמא, תלמוד לומר ונוגע בנבלתם יטמא – אפילו הם בתוך המים.

הוזה אמינא זו מופלאה! הרי הארץ מצילה מפני הטומאה דווקא זרעים וכדומה המחברים אליה וגדלים בה ומהווים חלק אורגני וחי מגידול הארץ. לעומת זאת, טמאים הנמצאים בתוך המים אינם חלק אורגני מהמים. אם כן, איך עלתה ההווה אמינא לרמות בין השניים? נדגיש שהעובדה שיש לשלול הוזה אמינא זו על ידי פסוק, מראה שבהווה אמינא זו יש הבנה אמיתית תורנית.

נסביר, המקווה אינו רק "מרטיב" את האדם והכלים הנכנסים בו, אלא מצליח לחבר את האדם והכלים אל האדמה (כמו זריעה) גם בלי איבוד צורה. חיבור זה נעשה כמעט כמו חיבור אורגני של זרעים לעץ שממנו הם גדלים; זו הייתה ההווה אמינא. עולה אפוא הסבר למהות פעולת המקווה: מקווה פועל על האדם הטובל כמו "זריעה" ו"הכלה" בלתי מוגבלת אל הקרקע, ובכך האדם נטהר.

עדיין עלינו להבין כיצד נוצר חיבור זה. הסבר לכך נמצא במקור היווצרות האדם בבריאתו.

חזרת האדם בטבילה לרגע היווצרו

תחילת בריאת האדם מהתהום ומהאדמה. על הפסוק "וְאָדָם יָעָלָה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (בראשית ב, ו) כותב רש"י:

ואד יעלה – לענין בריאתו של אדם, העלה את התהום והשקה העננים לשרות העפר ונברא אדם, כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה, אף כאן: "והשקה" ואחר כך "וייצר".

לפי זה יוצא דבר מדהים: המקווה מחזיר את האדם, בחייו, בלי איבוד צורתו הפיזית, חזרה אל רגע היווצרותו מהאדמה ומהתהום. הבנה זו אינה רק רעיונית, בדעתו של האדם, אלא כך פועל המקווה באופן ממשי.

סיכום

המשכנו לצעוד ב"מעלות המקווה", וראינו שלמקווה שיש בו ארבעים סאה מי גשמים "יכולות" מרשימות יותר מקודמיו. מקווה זה מסוגל לטהר גם אדם וכלים ולא רק מים.

כדי להבין את יכולותיו ומקור כוחו של המקווה ראינו שיש למקווה זה יכולת לקבל אל תוכו מים שאובים ללא הגבלה. יכולת זו מועצמת בכך שאפשרות זו מותרת לכתחילה, ללא קשר לכמות המים, אף כאשר נקודת החיבור, "ההשקה", היא

אפילו כחוט השערה (או יותר עד 5 ס"מ), ואפילו שנגעו זה בזה לרגע אחד בלבד בלי שהספיקו להתערבב זה בזה. ההסבר ליכולת זו הביא אותנו למושג חדש – זריעה. זריעה זו היא כשתילת שתילי תרומה שנטמאו כדי לטהרם. היו אחרונים שדימו את הזריעה למקווה באופן מעשי. מכך למדנו שפעולת המקווה היא החיבור אל הקרקע והמים הם רק התנאי לכך.

הראינו שגם בטבילת האדם במקווה ישנו שימוש ב"כוח הזריעה", הגם שאין זו זריעה בפועל. כוח זה של המקווה הוא חידוש עצום כי בטבילת אדם אין איבוד של צורתו הפיזית. ההווה אמינא שהעלה הספרא הביאה אותנו להסיק שהחיבור לקרקע שהמקווה עושה הוא חיבור מוחלט ואורגני. כדי להסביר את היכולת הזאת חזרנו לרגע היווצרותו של האדם מן העפר שנברא ממנו, בעקבות עליית התהום. ברגע הטבילה המקווה מחזיר את האדם לאותו חיבור קדמוני ראשוני שלו לארמה, ובכך מביא לטהרתו.

באופן מעניין, המעלות הקודמות – מי גבאים ומי תמציות – אמנם חלשות יותר אך בהחלט מצטרפות כאן להבנה. במעלות אלו ראינו את ההכרח של נגיעת המקווה בקרקע ואת תגבורת הכוח שהמים מקבלים כאשר הם מבצבצים מתוך הארמה. במקווה שיש בו ארבעים סאה כוח זה בא לידי ביטוי עוצמתי ביותר.

עליית התהום וגידוי האדמה – מעיין

המעלה הרביעית במקוואות

המעלה שנעסוק בה עתה היא המעיין.⁴⁴ מדברי המשנה עולה שהיתרון במעיין הוא בשני דברים:⁴⁵

1. המעיין מטהר בכלשהו בעוד המקווה מטהר רק בארבעים סאה.

44 אמנם במשניות המעיין מחולק לשני סוגים, אך אנו נתייחס לשני הסוגים כאחד, ובפרק העוסק ב"מים חיים" נתייחס להבדלים בין מעיין רגיל לבין מעיין מים חיים.

45 משנה מקוואות א, ז-ח: "למעלה מהן: מעין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין – שוה למקווה לטהר באשבורן ולמעין להטביל בו בכל שהוא. למעלה מהן: מים מוכין שהן מטהרין בזוחלין". מקור המשנה בספרא, שמיני פרשה ט: "אי מה מעין מטהר בכל שהו אף מקווה מטהר בכל שהוא, תלמוד לומר אך מעין – המעיין מטהר בכל שהוא והמקווה בארבעים סאה... אי מה מעין מטהר בזוחלים, אף מקווה מטהר בזוחלין, ת"ל אך מעין – המעיין מטהר בזוחלים, והמקווה באשבורן".

2. המעיין מטהר גם במים "זוחלים", כלומר נעים, זורמים, ואילו המקווה מטהר רק ב"אשבורן", כשהמים עומדים במקום אחד ללא תנועה.

יש לברר: (א) מדוע יש למעיין יתרונות על מקווה? (ב) האם יש קשר בין שני היתרונות הללו? (ג) מה ניתן ללמוד מיתרונות אלו על הגדרת המעיין? (ד) האם ניתן ללמוד מכך עקרונות ומשמעות של הטבילה ושל הטהרה?
נתבונן ביתרונות של המעיין שמטהר ב"כלשהו", ובדינים היוצאים מכך.

יתרונות המעיין – טהרה בכלשהו

המעיין מטהר בכלשהו,⁴⁶ ומהלכה זו נובעים כמה דינים:
א. המעיין מטהר מים שאובים שהמעיין נמשך עליהם, בלי

46 נחלקו הראשונים אם המעיין מטהר בכלשהו גם אדם או רק כלים. כך כותב הטור רא, א: "ואף אם תטבול במעיין צריך שיהא בו מ' סאה, אף על גב דמעיין מטהר בכל שהוא היינו דוקא לכלים, אבל אדם אפילו אם הוא קטן שכל גופו מתכסה בפחות ממ' סאה אין טבילה עולה בו אלא אם כן יהא מ' סאה. והרמב"ם והראב"ד כתבו דאף אדם מטהר במעיין כל שהוא. ור"י כתב כסברא ראשונה, ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל".
באשר לכמות ה"כלשהו" נחלקו הראשונים אם הכוונה לרביעית מים או אפילו פחות. כך כותב דרכי משה הקצר רא ס"ק ב: "עוד כתב המרדכי דלעיל דאין מעין מטהר בפחות מרביעית, אבל רבי שמחה כתב אפילו פחות מרביעית עכ"ל".

קשר לכמות המים של המעיין. אפילו מי המעיין מועטים יותר מהמים שאובים.⁴⁷

ב. המעיין אינו נפסל במים שאובים.⁴⁸

ג. המעיין אינו נפסל ב"שינוי מראה". כלומר, מקווה שמראה מימיו השתנה, למשל למראה יין, המקווה פסול. לעומת זאת, מעיין שמראה מימיו כמראה יין כשר כל עוד ישנו חיבור למעיין.⁴⁹

האם יש מכנה משותף לכל הדינים הללו? נראה שכן. המעיין אינו מושפע מבעיות "כמותיות". אם יש נגיעה, אפילו כלשהי, למעיין, הרי שהמעיין "מדביק" את המים הבעייתיים בהגדרת המעיין ומכשיר אותם. אין זה משנה שהוא נראה כיון או

47 שולחן ערוך רא, יא: "מקווה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעין, אפילו מי המעיין מועטים, המועטים של מעין מטהרין את השאובים המרובים, בין קדמו מי מעין לשאובים בין קדמו שאובים למעיין". וכן בשולחן ערוך שם סעיף ח, ובט"ז שם ס"ק טז.

48 שולחן ערוך רא, טו: "מקווה שיש בו ארבעים סאה, ומעין כל שהוא, יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אף על פי שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה. (ואין חילוק בין קדם המעיין לשאובין או לא, כמו שנתבאר, ועיין לקמן סעיף מ' דיש חולקין)". ועיין בשולחן ערוך וברמ"א רא, מ שהרמ"א הביא שלכתחילה יש לחשוש לדעת האוסרים אך מעיקר הדין מסכים לדעת שולחן ערוך שאינו נפסל כלל בשאובים.

49 שולחן ערוך רא, כח: "אין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקווה, אבל מעיין אינו נפסל בשינוי מראה; ולא עוד, אלא אפילו המקווה שנפסל, אם המשיך אליו מי מעין, המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראיהו".

שכמות המים השאובים רבה יותר – המעיין אינו מושפע מהם. עולה אפוא שמי המעיין "חזקים" מספיק עד שדי ב"נגיעה" בהם כדי "להידבק" במעלתם.

אך מאין מגיע יתרון זה? במה שונה המעיין מהמקווה החסר מעלות אלו?

לפני שנענה על שאלה זו, נתבונן ביתרון השני של המעיין, יכולתו לטהר ב"זוחלין", ואז נחרוז את שני היתרונות זה בזה. תחילה נעסוק בכך שמקווה מטהר רק ב"אשבורן", כשהמים עומדים במקום אחד, ולאחר מכן נעסוק בהלכה שמעיין מטהר גם ב"זוחלין", בתנועה ובזרימה.

המקווה מטהר ב"אשבורן" – "טהרת המקווה מכוח המקום ולא מכוח המים"

נעסוק בהלכה שמקווה מטהר רק ב"אשבורן". מקווה הוא מלשון היקוות, התכנסות, מים המכונסים במקום אחד. לכן כדי להיקרא מקווה על המים להיות ב"אשבורן".⁵⁰ סיבה נוספת לדרישה זו היא שמים ב"זחילה" ובתנועה אינם נחשבים

50 בית יוסף רא, (ב): "וכן כתב המרדכי במסכת שבועות (ריש סי' תשמח) וכתב דטעמא דמילתא משום דמעין נקרא בכל ענין בין בזוחלין בין באשבורן, אבל מקווה אינו נקרא אלא באשבורן כדכתיב יקו המים אל מקום אחד ע"כ. כלומר וכהאי גוונא מפרשינן מקווה דכתיב בקרא".

למחזברים אלה לאלה. במקווה צריכים להיות ארבעים סאה מים, ומים שאינם עומדים אינם המים נחשבים ל"יחידה אחת" וכ"גוש אחד".⁵¹

שני ההסברים לכך שמקווה צריך "אשבורן" מראים שהמקווה חייב את "המקום" כדי להיחשב "מקווה", או כדי שהמים ייחשבו ל"יחידה אחת". גורם המקום הוא הדומיננטי בטהרת המקווה. בשו"ת חלקת יואב (יורה דעה, קמא, לב) מבאר שהסיבה שהמקווה מטהר רק ב"אשבורן" היא שהמקווה מטהר מכוח המקום ולא מכוח המים, לכן אם אין הגדרה של "מקום – בית כינוס והתכנסות המים", הרי שהעיקר חסר ואין כוח לטהר:

לזאת נראה לפי עניות דעתי דין חדש, דהנה ידוע דטהרת המקווה אינו מכח פעולת המים רק מכוח המקום, דתרגום של מקווה הוא "בית כנישת מיא", ודוקא מעיין – המים שבו מטהרין, ולכך כשרין אף בזוחלין, אבל במקווה – הטהרה שבו הוא רק מה שהמקום הוא בית כנישת מיא, ולכך צריך בו אשבורן דוקא. ומטעם זה נ"ל דהיכא דהדבר עומד שיוצא המים מהמקום אינו מטהר כלל, כיון דהמקום אינו בית כנישת מיא.⁵²

51 ביאור הגר"א רא ס"ק צא: "ויש כו'... וזהו הטעם דמעין מטהר בזוחלין ומקווה דוקא באשבורן, דזוחלין אינן מצטרפין למ' סאה, מה שאין כן מעין דמטהר בכל שהוא, וכמו שכתב הריב"ש וע"ש בס' רצב".

52 ועיין ברברי אבני נזר המובא בהערה 43.

גם מהלשון "אשבורן" ניתן ללמוד על הצורך שהמים יתחברו דווקא למקום. רש"י מבאר שהלשון "אשבורן" היא שבזה "משתבר הקרקע". כך כותב תוספות יום טוב (טהרות ח, ט):

והאשבורן – פי' הר"ב מקום עמוק שנקוו בו מים. וז"ל רש"י בפרק כל שעה (דף מב): אשבורן לשון שבירה שמשתבר הקרקע ונאספים המים שם עכ"ל.

על פי דברינו מובן מדוע הגדרה זו של מים עומדים במקום מתוארת דווקא על ידי "שבירת הקרקע": כל המטרה בעמידת המים היא בהתחברותם החזקה יותר למקום ולקרקע, וממילא כך מתארים את העמידה במקום – "אשבורן".
 כעת נעבור להלכה שמעיין שמטהר בזוחלין.

מעייין מטהר בזוחלין – "חיות" המקום ממשיכה אל תוך המים עצמם

הלכה היא שמעיין מטהר ב"זוחלין". יש שאמרו שמעיין מטהר דווקא בזוחלין.⁵³ ניתן לומר שהזחילה, הנביעה המתמדת, היא הגדרת מעייין. מעייין הוא מים שנובעים כל הזמן וזוהי בדיוק

53 הגהות והערות לטור (הוצאת שירת דבורה) אות לג: "שיטת הרא"ה כפי שמובאת בשטמ"ק ביצה דף יז היא שמעיין מטהר רק בזוחלין. וכתב החקר הלכה (אות מ הלכות מקואות ס"ק יח) שדבריו נאמרו רק כשאין במעין מ' סאה אבל כשיש מ' סאה מטהר גם באשבורן דלא גרע ממקווה המטהר באשבורן".

“זחילתם”. הזחילה של מי המעיין היא חלק כה מהותי מהגדרת המעיין, שיש אופנים שאם ה“זחילה” והתנועה של המים ממשיכות, גם אם התנתקו המים מהמעיין עצמו, נמשיך לדון את המים הללו כמעין מפני שה“חיות” של המעיין ממשיכה.⁵⁴ במילים אחרות, התנועה והנביעה של המעיין מהותיות להגדרתו כי מעיין הוא דבר שיש לו “חיות” של נביעה.

בשו”ת חלקת יואב (יורה דעה, קמא, לב) מבאר שהייחודיות במעיין היא שהוא מטהר על ידי המים שבו:

לזאת נראה לפי עניות דעתי דין חדש, דהנה ידוע דטהרת המקווה אינו מכח פעולת המים רק מכוח המקום, דתרגום של מקווה הוא “בית כנישת מיא”, ודוקא מעיין – המים שבו מטהרין ולכך כשרין אף בזוחלין.

54 כך הביא המהרי”ק בעניין מים שהתנתקו ממעיין. הש”ך (רא ס”ק ל) חלק והסכים רק בגל שנתלש מהים: “להיות לה דין מקווה – ... כתב מהרי”ק שורש קטו וקצו דדוקא היכא דנחו המים במקווה וכבר נעשו אשבורן, אבל היכא דאכתי לא נחו ועדיין זוחלין, אף על פי שהופסקו מהמעיין דין מעיין עליהם, דלא פסק עדיין חיותן כיון דזוחלין, וראיה מגל שנתלש (לעיל סעיף ה’). ואף על גב דכאן דין מקווה עליהן היינו משום שהבריכה מלאה מים אבל אם הבריכה היתה ריקנית ונתמלאה מהמעיין, אף על פי שהופסק המעיין דין מעיין עליו, עד כאן דבריו. אבל דעת הראב”ד שהביא שם דבכל ענין דין מקווה עליו, וכן דעת הרשב”א בשער המים שהביא ב”י, דאף על פי כן דין מקווה עליו. וכן משמע פשט המשנה והפוסקים דאין חילוק, וכן מוכח בפרישה שפירש דברי הטור בבריכה ריקנית. ומגל אין דאיה דשאני התם שהגל נתלש מעצמו וחיותו רב וגם נתלש מהים גופיה וגם כן דרך זחילתו אף שנתלש מה שאין כן הכא”.

ה"חלקת יואב" מבאר שלעומת המקווה שמטהר "מכוח המקום", המעיין מטהר "מכוח המים".

אך על כך יש לשאול: עד כה הבנו שיסוד טהרת המקווה הוא מכוח המקום והקרקע, ואילו כאן המים הם שמטהרים? על כן נראה לבאר שבמעין המים הנובעים מתוככי האדמה מצליחים לשאת בקרבם את הגדרת המקום והקרקע ואינם זקוקים ל"מקום" נוסף. כלומר, גם במקווה וגם במעיין הטהרה נובעת מכוח המקום. אלא שבעוד המקווה משתמש במים כדי לחבר חזרה אל המקום, במעיין המקום עצמו מוציא החוצה את מימיו ו"חיותו" וכבר אינו נצרך לעמידה במקום.

בכך ניתן לחרוז את שני היתרונות של המעיין: מעיין מטהר בכלשהו כי המים הנובעים "נושאים על גבם" את כוח המקום. כוח זה עוצמתי ביותר ואינו זקוק לכמות מסוימת (מטהר בכלשהו ואינו מושפע ממראה).

עדיין צריך לבאר מדוע נביעת המים מהאדמה היא בעלת כוח רב כל כך. הסבר לשאלות אלו נוכל ללמוד מכמה הלכות בהלכות מקוואות המצביעות על "עליית התהום" במעיין.

נקודת העוצמה והטהרה של המעיין – עליית התהום

נחלקו הראשונים אם מותר לטבול בנהר.⁵⁵ שורש מחלוקתם נובע מהשאלה מהו מקור המים של הנהרות. אם מקור המים במי גשמים, אסור לטבול בהם כי מי גשמים אינם מטהרים ב"זוחלין" ומי נהר זורמים. לעומת זאת, אם מקור המים בנביעה באדמה, הנהר יוגדר מעיין ויהיה מותר לטבול בו גם כאשר מימיו זורמים.⁵⁶ הדעה המתירה לטבול בנהרות, מתירה גם כאשר יורדים גשמים רבים וניתן לראות שמי הנהר מתרבים. זאת מפני שאומרים שריבוי הנהר הוא באמת ממקורו ומעליית התהום. דברים אלו מבוססים על הגמרא במסכת בכורות. שמואל סובר שהמים של נהר פרת מתברכים מעצמו בלא שום מטר.

המים פרים ורבים – "אין לך טפח שיורד מלמעלה שאין תהום יוצא לקראתו"

כך כותבת הגמרא (ברכות נה, ב):

55 טור רא, ב: "וטבילה בנהרות – בהא איכא פלוגתא דרבוותא: ר"ת התיר לטבול בנהרות כל השנה, ור"י היה אוסר לטבול בהן כל החורף עד אחר זמן הפשרת שלגים, וכן כתב הר"ם מרוטנבורק שאין לטבול בהן בשעת הגשמים ולא בשעה שהם גדולות מהפשרת שלגים, וכן הוא מסקנת א"א הרא"ש ז"ל".

56 עיין בית יוסף רא, ב(א).

ולמה נקרא שמו פרת – שמימיו פרים ורבים. מסייע ליה
 לשמואל, דאמר שמואל: נהרא מכיפיה מיבריך; ופליגא דרב,
 דאמר רב אמי אמר רב: מיטרא במערבא – סהדא רבה פרת.

ומפרש רש"י:

פריז ורביז – שגדל ורבה בלא שום מטר.

אף הגמרא במסכת תענית (כה, ב) אומרת שאין לך טפח של
 גשם שיורר מלמעלה שאין טפחיים מים עולים לקראתו מן
 התהום (וכך מתרחש גם בזמן ניסוך המים בחג הסוכות):

תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: אין לך טפח מלמעלה,
 שאין תהום יוצא לקראתו שלשה טפחים. – והא תניא
 טפחיים! – לא קשיא: כאן – בעבודה, כאן – בשאינה
 עבודה. אמר רבי אלעזר: כשמנסכין את המים בחג, תהום
 אומר לחבירו: אבע מימיך, קול שני ריעים אני שומע,
 שנאמר "תהום אל תהום קורא לקול צנורך" וגו'. אמר
 רבה: לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא, ופירסא
 שפוותיה וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה,
 לתהומא עילאה אמר ליה: חשור מימיך, לתהומא תתאה
 אמר ליה: אבע מימיך. שנאמר "הנצנים נראו בארץ" וגו'.

ומפרש רש"י:

אין לך כל טפח – כשנכנסו הגשמים בעומק הקרקע טפח
 – תהום עולה ומתגבר שלשה טפחים, ואף על גב דסומכא
 דארעא אלפא גרמידי בפרק החליל (סוכה נג, ב) – אפילו
 הכי רטיבותא מהנייא.

אבע – לשון נחל נובע.

תהום אל תהום קורא – מים עליונים ומים תחתונים.

אין מדובר כאן על "אגדתא" בלבד, שהרי שמואל ורבינו תם פוסקים זאת להלכה!⁵⁷

עוצמת המעיין – עליית גידי האדמה לנבוע על פני האדמה

ישנה הלכה נוספת שהגדרה זו עולה בה ומשמשת סיבה לפסיקת ההלכה. מעיין שהתייבש ושפכו מים שאובים לידו, אם אחר כך הלכו המים ומילאו את המעיין מחדש, חשובים מים אלה כמעייין⁵⁸ כי גידי הארץ מנביעים מים מהתהום,⁵⁹ כפי שהסברנו בעניין הטבילה בנהרות.

57 ועיין בשולחן ערוך לעומת הרמ"א רא, ב.

58 שולחן ערוך רא, מז: "מקווה שנובע ונתייבש בקיץ, והיה בור רחוק ממנו קצת ומלאוהו מים שאובים ונתמלא המקווה מתחת הקרקע מאותם מים שאובים, המקווה כשר כאלו הוא נובע".

59 בית יוסף רא, מז: "טעמו מפורש בתשובה (כלל לא סי' יא) שהוא מדאמר שמואל בפרק בתרא דבכורות (נה): נהרא מכיפיה מיבריך, כלומר כשהוא זמן שרב וחום הנהרות מתמעטים כי מבוע הנהר ומקורו מתיבש ברוב השרב והחום ומי הנהר מתמעטים, וכשיורדים גשמים ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר ותוצאות מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר ומוציאים מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו ולא הכל ממי גשמים אלא

אמנם עדיין עלינו לשאול: מדוע עליית התהום מהווה נקודת חוזק לטהרה?
תשובה לכך אנו יכולים לקבל מרגע היווצרות האדם – מן התהום.

פעולת המעיין – החזרה לרגע ההיווצרות של האדם

בפרק ג הבאנו את הפסוקים בפרק ב בבראשית שמהם עולה שהאדם נברא מהתהום.

אף כאן ניתן לראות את אותו העיקרון. חלק ממצייאות המעיין היא עליית התהום, ועלייה זו חזקה מאוד ובאה לידי ביטוי מוחשי. עליית התהום ו"גידי האדמה" מטהרים ברמה הגבוהה ביותר מפני שהם מחזירים את האדם לרגע היווצרו מהתהום.

רוב תגבורת המים הוא ממקום נביעתו. וכן באר המים נביעתו הוא מגידי האדמה המתפשטים לכאן ולכאן דרך הקרקע. ואף זאת [בעת] החום והשרב שגידיהן נצמתין ואין במימיהם מספיק למלאות הבור מכל מקום לא אפס לחלוחית הגידים ומים נשאר בהם אלא שהם מועטים ואינם מספיקים למלאות הבור מכל מקום כשבאין עליהם מים הן ממי גשמים הן ממים שנשפכו לתוך באר אחרת נתלחלו גידי האדמה ממים שנשפכו לתוך הבאר ההוא והוסיפו מהם מעצמם, נמצא שנטהרה אותה שאובה ברבייה והמשכה. ועוד שהוא דבר ידוע שאי אפשר שלא ישארו אותם הגידין בלא מים כלל וכיון שיש בהם קצת מים יש עליהם תורת מעיין, ושמעין מפרק קמא דמקראות (מ"ז) דמעין נובע שבו מים כל שהוא יכול למלאות בכתף וליתן בתוכו עד שיהא ראוי לטבילה. הילכך לא נפסל המקווה במים שאובים שנכנסו דרך גידי האדמה לתוכו."

סיכום

ראינו שמעיין מטהר יותר ממקווה: מעיין מטהר ב"כלשהו" ואינו מושפע מכמות המים שאובים או ממראה פסול, והוא מטהר ב"זוחלין", בתנועה, לעומת מקווה שהמים בו צריכים לעמוד במקומם.

ראינו שבמקווה נדרש דווקא "אשבורן", מים העומדים במקומם, מפני שמקווה זקוק להגדרת ה"מקום" וה"התכנסות במקום" כדי לטהר, ומים בתנועה מנותקים מהגדרת המקום ואינם יכולים לפעול טהרה.

לעומת זאת, "זחילת" המים במעיין מלמדת על נביעתו ו"חיותו" (ויש מקרים שאפילו יכול להיחשב כמעיין אם ממשיך לזחול גם כאשר כבר התנתק מהמעיין).

על פי זה הבנו שכוח המעיין במימיו, אך לא מפני שהמים הם הפועלים את הטהרה, אלא שמי המעיין "נושאים בקרבם" את הגדרת המקום. מתוך כך הם יכולים לטהר בתנועה (כי אינם זקוקים להגדרת "מקום") ולטהר ב"כלשהו".

גם אחרי הסבר זה היה צריך למצוא את שורש העוצמה של המים המגיעים מהקרקע. מתוך כמה דינים (טבילה בנהרות ועוד) ראינו שהגדרת המעיין היא בעליית התהום ו"גידי האדמה" אל מעל לפני השטח. התהום מהווה מקור חזק ביותר לטהרה כי בריאת האדם הייתה מהעפר, לאחר עליית התהום.

בכך השלמנו את החסר בהבנתנו במעלת המעיין לטהר
בכלשהו ובזוחלין לעומת המקווה (מי גשמים ולא מהתהום)
המטהר רק ב"אשבורן" ובארבעים סאה.

פרק ה

המפגש עם תשתית העולם – מים חיים

המעלה הגבוהה ביותר של המקווה – מים חיים

אנחנו מגיעים עכשיו לדרגה הגבוהה ביותר של המקווה – מעיין של מים חיים. ל"מקווה" זה יכולות הטהרה הגבוהות ביותר מכל "מעלות המקווה". אף על פי כן נראה שאי אפשר להבין את פעולת המעיין מים חיים בלי לעבור תחילה את השלבים הקודמים של "מעלות המקווה". הסיבה לכך היא שכל "מעלות המקווה" קשורות זו לזו. אמנם המקוואות הקודמים שדנו בהם "חלשים" יותר, אך כל מקווה בנוי על גבי קודמו. גם יכולות הטהרה של "מים חיים" כוללות בתוכן את כל התכונות והכוחות של המקוואות שדנו בהם עד כה.

מעלתו של מעיין מים "חיים" לעומת מעיין מים "מוכין"

מהו מעיין של "מים חיים"? במה כוחו גדול ממעיין אחר? מה מעלה זו יכולה ללמד אותנו על מהות המקווה? מים חיים מטהרים את הזב בטבילה, מזים ממנו על מצורע, ומקדשים בו אפר פרה אדומה לטהר טמא מת.⁶⁰ מעיין של "מים חיים" – לעומת מעיין של "מים מוכין" – הוא מעיין שמימיו אינם מלוחים או פושרים.⁶¹ המעלה היא בכך שהמים אינם מזיקים⁶² אלא ראויים לשתייה,⁶³ אין למים האלה שום

- 60 משנה מקוואות א, ח: "למעלה מהן מים חיים שבהן טבילה לזבים והזייה למצורעים וכשרים לקדש מהן מי חטאת".
- 61 המשנה (שם) מברילה בין "מים מוכין" ל"מים חיים": "למעלה מהן מים מוכין שהן מטהרין בזוחלין. למעלה מהן מים חיים שבהן טבילה לזבים והזייה למצורעים וכשרים לקדש מהן מי חטאת".
- הגדרת "מים מוכין" מפורשת במשנה פרה ח, ט: "המים המוכים פסולים. אלו הן המוכים: המלוחים והפושרים. המים המכזבים – פסולין. אלו הם המים המכזבים – המכזבים אחד בשבוע. המכזבים בפולמסיות ובשני בצרון – כשרים, ר"י פוסל".
- 62 כך מפרש הרמב"ם בפירושו למשנה פרה ח, ט: "מוכין – מזיקין, וביאר איך יהיו מזיקים: אם שיהיו מלוחין או חמים. ואף על פי שהם נובעים אינן מים חיים".
- 63 תפארת ישראל – יכין פרה ח, ט: "המים המוכים. נראה לי דרצה לומר שהוכו בהפסד, ואינן ראויין לשתייה. פסולים. לכל הצריך מים חיים, דמדהופסדו אין בהם חיות. והפושרים. ונראה לי דנקט מלוחים

”שם לוואי” שמתוסף להגדרתם כ”מים חיים”,⁶⁴ והם בדיוק כפי שהם מתחילת בריאתם בעולם.⁶⁵

מים חיים – שמעולם לא פסק הקילוח

מעייין מים חיים צריך להיות מעייין שמעולם לא פסקו הקילוח והנביעה שלו מתוך האדמה. זאת אנו לומדים מדין מעייין שמעבירים אותו על בריכת מים. כאשר מעבירים מעייין שיזרום אל תוך בריכת מים שאובים, כל הבריכה מקבלת את הגדרת המעייין. אם יפסיקו את הקילוח, ”תרד” הבריכה

ופושרין דראויין קצת לשתייה, וכל שכן מרים או רותחין כחמי טבריה וכדומה, דלא חזו כלל לשתייה לצמאו, רק לרפואה.”

64 כך פירש הר”ש על אתר: ”פסולים לחטאת – והמלוחין והפושרין מוכין שמם. וצריך לדקדק מנלן דמשום דמלוחין ופושרין מיפסלי ושמא משום דיש להן שם לווי כדפרישית במסכת נגעים פרק ארבעה עשר.”

65 כך עולה מהבית יוסף: ”ואם תאמר, היאך מכשיר שאר ימים באשבורן להנך ג’ מילי, הא תנן בפרק ח’ דפרה (מ”ט) דמים המוכין דהיינו שהם מרים או מלוחים פסולים? ואין לומר דבימים מתוקים מיירי, מדמפליג בינייהו לים הגדול אלמא דבמלוחים דומיא דים הגדול מיירי. ואפשר דמים מלוחים דפסילי היינו שמחמת הארץ שעוברים עליה נעשו מלוחים אבל היכא שמתחלת ברייתן הן מלוחים כגון מי הים, כשרים, כך נראה לי לפרש לדעת הרמב”ם ז”ל.”

וכן עולה מה”תפארת ישראל” על אתר: ”ול”מ” היה נראה לי דמלוחין ופושרין דפסולים במשנתנו היינו שנמלחו או נתחממו בידי אדם במחור ופסולין מדאיגן מים חיים דהיינו כפי שהן בטבע.”

לטהר רק בדרגה של "מקווה" ולא בדרגה של "מעיין". אם יחזרו פעם נוספת לחבר את זרימת המעיין לאותה בריכה, שכבר ירדה ממדרגתה ממעיין למקווה, תחזור הגדרת הבריכה להיות כ"מעיין" אולם לא תהיה לבריכה את המעלה של "מים חיים".⁶⁶ רק כאשר יתחלפו כל המים של הבריכה במי המעיין הקולח, יחזור המעיין להגדרת "מים חיים". כלומר, מעלת "מים חיים" על פני מעיין "רגיל" היא בכך שלא רק שהמים מחוברים למעיין קולח ונובע, אלא שמעולם לא פסקה מהם הנביעה.

66 כך מפורש במשנה מקוואות ה, א: "העבירו על גבי בריכה והפסיקו – הרי הוא כמקווה, חזר והמשיכו – פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים". הבית יוסף (רא, י) מביא את דברי הרא"ש שאף על פי שאין זה "מים חיים" (לטהר זב וכו'), בכל זאת יש לבריכה מעמד של "מעיין": "מעין שהמשיכו לבריכת מים שהן נקוין ועומדין יש לה כל דין מעין וכו'. בפ"ה דמקואות (מ"א) תנן גבי מעין העבירו על גבי בריכה והפסיקו הרי הוא כמקווה, חזר והמשיכו פסול לזבין ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים, והביאו הרא"ש בפרק תינוקת (הל' מקואות ס' ט) ופירש בה הרי הוא כמקווה ומטהר באשבורן וצריך ארבעים סאה, חזר והמשיכו פסול לזבין וכו' אבל דין מעין יש להם לטהר בכל שהוא ע"כ". על פי זה פסק השולחן ערוך רא, י: "מעיין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקוים ועומדים, יש לו דין מעין; ואם הפסיק ראש הקילוח, חזר להיות לה דין מקווה; ואם חזר והמשיך קילוח המעיין לתוכה, חזרה לדין מעין". ט"ז ס"ק כא: "חזרה לדין מעיין. כאן לא כתב הטור לשון כל דין מעיין כי לזבים ומצורעים לא הוי מעיין כבתחילה לענין מים חיים דבעינן בהו כמו שכתב ב"י".

לאחר שראינו את מעלת המים החיים מבחינת הגדרתם, נתבונן ביכולות הטהרה שלהם ומתוך כך נוכל ללמוד גם על המשמעות של מעיין מים חיים.

מעיין מים חיים משמש לשלוש טהרות ייחודיות:

א. טהרת הזב⁶⁷

ב. הזאה על המצורע⁶⁸

ג. קידוש אפר של פרה אדומה⁶⁹ (שמזים על טמא מת)

האם יש מכנה משותף לשלוש ההלכות הללו? האם נוכל ללמוד מזה משהו על הכוח של מים חיים?

המכנה המשותף – לידה מחדש כנגד המוות

הסבר לדבר נוכל ללמוד מדברי רבי משה הדרשן. כאשר ה' מצווה לטהר את הלויים, מזים עליהם "מי חטאת" (עם אפר פרה אדומה) וגם מגלחים אותם לחלוטין (מעבירים תער על כל בשרם).⁷⁰ רבי משה הדרשן מסביר שפעולות אלו נבעו

67 ויקרא טו, יג: "וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכבס בגדיו ורחץ בשורו במים חיים וטהר".

68 ויקרא יד, ה: "וצוה הכהן ושחט את הצפור האחת אל כלי חרש על מים חיים".

69 במדבר יט, יז: "ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי".

70 במדבר ח, ז: "וכה תעשה להם לטהרם הנה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו".

משתי סיבות: (א) מפני טמאי המתים שהיו בהם; (ב) הלוויים מהווים כפרה ותחליף לבכורות שעבדו עבודה זרה בחטא העגל. עבודה זרה קרויה "זבחי מתים" והמצורע קרוי "מת", וממילא צריכים הם גילוח מלא כמו המצורע.

רש"י (במדבר ח, ז) מביא את דבריו:

הזה עליהם מי חטאת – של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם.

והעבירו תער – מצאתי בדברי רבי משה הדרשן, לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודה זרה והיא קרויה זבחי מתים, והמצורע קרוי מת, הזקיקם תגלחת כמצורעים.

גם לזב יש קשר למוות. טומאת הזב מקבילה לטומאת הנידה.⁷¹ ה"זיבה" מפורשת כדבר שזב ודווה, וגם מלשון "חולי" (מחלה).⁷² מכאן אנו למדים שהזיבה מגופו של האדם מהווה טומאה וחולי שהם מעט מן המוות.

אם כן, נוכל לומר שהמים החיים באים "לטפל" בבעיית המוות. כך בטמאי מתים – שנגעו והתחברו ממש למוות (אפר חטאת של פרה אדומה), כך במצורע – שקרוי מת (הזאה

71 ויקרא טו, לג: "וְהַדָּוָה בְּנִדְתָּהּ וְהִזָּב אֶת זִבְוֹ לְזָכָר וְלְנִקְבָּהּ וְלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם טְמֵאָה".

72 רש"י ויקרא יב, ב: "דותה – לשון דבר הזב מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי, שאין אשה רואה דם שלא תחלה ראשה ואבריה כבדין עליה".

עליו), וכך בזב – בזיבת דבר לח מגופו המהווה חולי (טבילה במים חיים). את הקשר בין שלושת הדברים חיברנו בעזרת דברי רבי משה הדרשן.

האם יש קשר בין "הטיפול במוות" לבין הטבילה במקווה? אכן כן. כל טהרת המקווה מבוססת על כך שהאדם נולד מחדש בטבילתו.⁷³ ממילא יש להבין שמעיין של מים חיים נושא בתוכו את הכוח המרבי להולדה מחדש.

מהי אותה הולדה מחדש? האם יש לה ביטויים נוספים? נראה שעל פי דברי רבי משה הדרשן נוכל גם להבין את טבילתו של הגר; הגם שאינו זקוק למים חיים, נוכל ללמוד ממנו על העיקרון. בטבילתו של הגר נוכל לראות את ה"לידה מחדש" בצורה המוחשית ביותר.

גר שנתגייר כקטן שנולד

יש אומרים שגר שמתגייר צריך לגלח את שערותיו.⁷⁴ הש"ך (יורה דעה, רסח ס"ק ז) הביא את דברי הב"ח שגילוח זה אינו מחמת החציצה של השערות אלא מחמת דרשתו של רבי משה הדרשן:

73 ראה בפרק ג' עמודים 70-71.

74 רמ"א על השולחן ערוך, יורה דעה, הלכות גרים, רסח, ב: "וי"א שיגלח שערותיו ויטול צפרני ידיו ורגליו קודם טבילה (טור ורי"ף ורא"ש)".

וי"א שיגלח כו' – משמע אפילו אין חציצה בשערותיו, כגון שיחוף ויסרוק היטב או יגוז מקצת שערותיו הקשורים וחוצצין, אף על פי כן יגלח כל שערותיו משום שנכנס לכלל יהדות. וכן כתב הב"ח דאפשר דנטילת שער בגר הוא על פי דברי רבי משה דרשן שהביא רש"י בפרשת בהעלותך. וכן המנהג במומרים כשחוזרים לדת ישראל ע"כ. מיהו נראה דבדיעבד אם לא גילח שערו רק שאין דבר חוצץ הרי טבילה.

בדברי רבי משה הדרשן רואים שכאשר דנים ב"מת", יש צורך בגילוח מלא של כל הגוף. מחמת זה התגלחו הלוויים כשהובאו כתחליף לבכורות שחטאו בחטא העגל. גם ביהודי מומר שחוזר ליהדות יש מקומות שנוהגין לגלחו לחלוטין כי העבודה זרה (שעבד בהיותו מומר) דומה למת ודומה למצורע.⁷⁵

אף על פי שגר אינו צריך לטבול ב"מים חיים", נראה שנוכל ללמוד – על פי הקבלתו של רבי משה הדרשן לענייני המוות במצורע ובעבודה זרה – על האופי של הלידה מחדש של הטובל.

גר שמתגייר נחשב לאחר טבילה (וברית מילה) כ"קטן שנולד". אין זו מליצה בעלמא. ההלכה מתירה (מדין תורה)

75 רמ"א אורח חיים, הלכות חול המועד, תקלא, ז: "הגה: מי שהמיר לדת כתי וחזר בתשובה, ודרכו לגלח, מותר לגלח במועד".
ט"ז שם ס"ק ז: "ודרכו לגלח. פירוש במקום שנוהגין שבעלי תשובה מגלחין דעבודת אלילים דמי למת ולמצורע שטעון גלוח".

לגר לשאת את אמו ואת אחותו(!)⁷⁶ כי גר שנתגייר הוא כקטן שנולד.⁷⁷ כמו כן מותר לו להעיד עדות על אחיו.⁷⁸ עד כדי כך חזקה עוצמת ה"לידה מחדש".

המפגש עם תשתית העולם – מים חיים מקודש הקודשים בנבואות אחרית הימים

את שיא יכולתם וכוחם של המים החיים אנו מוצאים בנבואות אחרית הימים. לעתיד לבוא ינבע מעיין של מים חיים מקודש הקודשים לכל העולם.

בנבואת זכריה (יג, א) מופיע שיהיה "מקור נפתח" בירושלים:

76 שולחן ערוך, יורה דעה, הלכות גרים, רסט, א: "דין תורה שמותר לגר שישא אמו, או אחותו מאמו, שנתגיירו. אבל חכמים אסרו דבר זה, כדי שלא יאמרו: באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה. וכן גר שבא על אמו או אחותו, והיא בגייתה, הרי זה כבא על נכרית".

77 ש"ך שם ס"ק א: "דין תורה כו' – כלומר דין תורה מותר לגר לישא אמו או אחותו מאמו וכל שכן מאביו דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי אלא שחכמים אסרו בשאר האם כיון דגם בני נח אסורים בשאר האם כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה ח"ו. אבל בשאר האב לא גזרו כדלקמן סעיף ז, דאין אבות לעובר כוכבים. זהו דעת הרמב"ם והמחבר".

78 שולחן ערוך שם י: "לעניין עדות, אפילו אחים מן האם מעידים זה לזה; דגר שנתגייר, כקטן שנולד דמי".

ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דויד ולישבי ירושלם
לחטאת ולגדה.

בהמשך הנבואה שם מופיע שיצאו מים חיים מירושלים,
ומדובר על מעיין של מים חיים⁷⁹ (כמו בהזאה על מצורע).
זכריה יד, ח-ט:

והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם חצים אל הים
הקדמוני וחצים אל הים האחרון בקיץ ובחורף יהיה. והיה
ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

נבואת זכריה מקבילה לנבואות אחרות בישראל וביחזקאל.⁸⁰
בספר יואל מובא שיהיה מעיין שיצא מבית ה'.⁸¹ בספר
יחזקאל יש פירוט נרחב על כוחו העצום של מעיין זה.⁸² הוא

79 מצודת ציון, זכריה יד, ח: "חיים – נובעים, כמו אל מים חיים (ויקרא יד)".

80 רש"י, זכריה יד, א: "יצאו מים חיים מירושלים – וילכו למזרח דרך אותה בקיעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה וחציו יפנה למערב אל ים המערבי. הוא המעיין שניבא יואל (שם ד) ומעיין מבית ה' יצא. הוא הנחל שניבא (יחזקאל מז) וימד אלף ויעבירני במים וגו'".

81 יואל ד, יח: "והיה ביום ההוא יטפו ההרים עָסִים וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכָּנָה חֶלֶב וְכָל אֲפִיקֵי יְהוּדָה יִלְכוּ מֵיִם וּמְעִיֵן מִבַּיִת ה' יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשְּׂטִיִּים".

82 יחזקאל מז, א-יב: "וְיִשְׁבְּנִי אֶל פֶּתַח הַבַּיִת וְהָנָה מֵיִם יֵצְאוּ מִתַּחַת מִפְתַּח הַבַּיִת קְרִימָה כִּי פָגִי הַבַּיִת קְרִיִּים וְהַמַּיִם יֵרְדוּ מִתַּחַת מִפְתַּח הַבַּיִת הַיְמָנִית מִגֹּב לַמִּזְבֵּחַ... וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאוּ אֶל הַגְּלִילָה

יצא תחילה מבית קודש הקודשים, ולבסוף יגדל עד היותו נחל לטבילה של זבים וזבות נידות ויולדות.⁸³ נחל זה ימתיק את ימה של טבריה, ימה של סדום ואת הים הגדול ממליחותם.⁸⁴ כמו כן, על שפת הנחל יגדלו צמחים שמהם יתרפאו עקרות ואילמים.⁸⁵

הַקְדְמוֹנָה וַיְרִדוּ עַל הָעֲרֵבָה וּבָאוּ הַיָּמָה אֶל הַיָּמָה הַמוֹצְאִים וְנָרְפוּ הַמַּיִם. וְהָיָה כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִשְׂרָץ אֶל כָּל אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם נִחְלִים יִחְיֶה וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד כִּי בָאוּ שָׁמָּה הַמַּיִם הָאֵלֶּה וַיִּרְפְּאוּ וְחַי כָּל אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁמָּה הַנְּחָל... וְעַל הַנְּחָל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מֵאֲכָל לֹא יָבוֹל עֲלֵהוּ וְלֹא יִתֵּם פְּרִיּוֹ לְחַדְשָׁיו יִבְכֹּר כִּי מִיָּמִיו מִן הַמְקַדֵּשׁ הַיָּמָה יוֹצְאִים וְהָיָה פְּרִיּוֹ לְמֵאֲכָל וְעֲלֵהוּ לְתֵרוּפָה.

83 יומא עז, ב (מובא גם ברש"י ליחזקאל מז, א): "אמר רבי פנחס משום רב הונא צפוראה: מעין היוצא מבית קדשי הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים, כיון שהגיע לפתח היכל נעשה כחוט של שתי, כיון שהגיע לאולם נעשה כחוט של ערב, כיון שהגיע אל פתח עזרה נעשה כפי פך קטן. והיינו דתנן: רבי אליעזר בן יעקב אומר מים מפכין עתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית, מכאן ואילך היה מתגבר ועולה עד שמגיע לפתח בית דוד, כיון שמגיע לפתח בית דוד נעשה כנחל שוטף שבו רוחצין זבין וזבות נדות ויולדות, שנאמר: ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולישבי ירושלים לחטאת ולנדה."

84 רש"י, יחזקאל מז, ח: "הקדמונה – המזרחית. שנו רבותינו בתוספתא של סוכה: להיכן יוצאין לימה של טבריה ולימה של סדום וליים הגדול לרפות את מימיהם המלוחים ולמתקן."

85 סנהדרין ק, א: "יתבי רבי ירמיה קמיה דרבי זירא ויתיב וקאמר: עתיד הקדוש ברוך הוא להוציא נחל מבית קדשי הקדשים ועליו כל מיני מגדים, שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבויל עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר כי מימיו מן המקדש המה

מקום זה של קודש הקדשים הוא המקור של העולם כולו מבריאת העולם, והוא התשתית והיסוד של העולם.⁸⁶

סיכום

מעייין מים חיים הוא המעלה הגבוהה ביותר ברשימת המקוואות של מסכת מקוואות. כוחו בזה שהוא מטהר זבים, ומשמש להזאה למצורעים ולקידוש מי חטאת של אפר פרה אדומה.

מתוך השוואה ל"מים מוכין" הסקנו שמעלת מעייין מים חיים היא בהיותו ראוי לשתייה, הוא מים חיים בלי שם לוואי נוסף והוא כדרך בריאתו.

מעלה נוספת שלו היא שמעולם לא פסקו קילוחו ונביעתו מן האדמה (לעומת מעייין רגיל שגם אם נפסק קילוחו, הרי שנגיעה חדשה בקילוח חדש מחזירה לו את הגדרתו).

יוצאים והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה... מאי ועלהו לתרופה? רבי יצחק בר אבודימי רוב חסדא: חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה. איתמר חזקיה אמר להתיר פה אילמין בר קפרא אמר להתיר פה עקרות".

רש"י: "להתיר פה של מעלה – להתיר פה אלמים שיהו מדברים. להתיר פה של מטה – רחם של העקרות, האוכלות מן העלין נפקדות".

86 משנה יומא ה, ב: "משניטל הארון אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתייה היתה נקראת גבוהה מן הארץ שלש אצבעות ועליה היה נותן".

ופירש ר' עובדיה מברטנורא: "ושתייה היתה נקראת – על שם שממנה נשתת העולם שבה יסד הקדוש ברוך הוא את עולמו. שתייה יסוד".

הסברנו שהמכנה המשותף של יכולותיו של מעיין מים חיים הוא פעולה של חיים חדשים (כמו לידה) מן המוות. הלידה החדשה הזאת היא תכלית הטבילה במקווה, כפי שהסברנו בפרק ג'. לא בכדי הלידה העוצמתית ביותר מופיעה דרך מעיין המים החיים שהוא המקווה החזק ביותר.

את אופיה של ה"לידה מחדש" במקווה הבנו על פי דבריו של רבי משה הדרשן – גילוח הלוויים שהחליפו את הבכורות שחטאו בחטא העגל. בטבילה של גר נחשפנו לשיא יכולת ההולדה של המקווה (יחד עם ברית מילה) – החשבת הגר כ"קטן שנולד". הגדרה זו של הגר כ"קטן שנולד" מוחלטת עד כדי כך שמותר לו (מדאורייתא) לשאת את אימו ואת אחותו, וכן להעיד עדות על אחיו.

את מרב עוצמתו של המקווה ושל המים החיים ראינו בנבואות העתיד המופיעות בזכריה, ביואל וביחזקאל, שמים חיים ינבעו מקודש הקודשים, יתפתחו לנחלים של מים חיים, ימתיקו את מימי ים המלח והים הגדול ויביאו ברכה לעקרות ולאילמים.

ברכה זו מגיעה מתוך מפגש עם התשתית והיסוד של העולם (באבן השתייה) שנובע ומתעלה אל פני השטח להוסיף ברכה ולידה מחודשת תמידית ואינסופית לעולם כולו.

מעט מזה קיים בכל טבילה במקווה.

שנוכה.

הבלטת השונות של המקווה בהשוואה לרחיצה אנושית

הבלטת ייחודיות ונבדלות המקווה – הכרח

בפרקים הקודמים עסקנו במשמעות המקווה מהזווית השונות של המקוואות. בנספח זה אנחנו רוצים להדגיש דווקא את הנבדלות של המקווה, וזאת על ידי השוואה בין טבילה במקווה לבין רחיצה בבית מרחץ או במקלחת. במקום להראות עד כמה המקווה הוא דבר "רגיל" ו"אנושי" ו"הגיוני", נבליט את המרחק הרב בין שני המושגים.

אך מדוע לא להראות דווקא את הצדדים ה"אנושיים" של המקווה? מדוע לא לנסות לקרב את המושגים של המקווה למושגים שאנו מכירים, כגון מקלחת?

כדי שנוכל לעמוד על הייחודיות של המקווה, עם כל ייחודיותו ועוצמתו, לא נוכל להישאר ב"מעגל הסגור" של

עצמנו. התורה וחוקיה אינם דבר אנושי. הלכות המקווה אינן מתחילות בנו. אם לא נשלים תחילה עם העובדה שהמקווה הוא מושג "נבדל" מאיתנו, לא נוכל לעולם לחוות את עוצמתו של המקווה. רק כאשר נשלים ונבין עד כמה המקווה הוא מושג "לא נתפס", רק אז נוכל להתאמץ ולהקשיב (הקשבה אקטיבית!) למעלות ולתכונות האלוהיות של המקווה. לכן, בפרק זה אנו בעיקר נשלול את ההבנה האנושית של המקווה במובן של רחיצה רגילה.

הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים

הרמב"ם קובע חד משמעית שהמקווה הוא "גזירת הכתוב" ו"חוק" שאין דעתו של האדם מכרעת בו. כך כותב הרמב"ם (הלכות מקוואות יא, יב):

דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירות הכתוב הן, ואינן מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן מכלל החוקים, וכן הטבילה מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכוונת הלב, ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל.⁸⁷

87 אמנם מיד הרמב"ם מוסיף רמז של המקווה (שם): "ואף על פי כן רמז יש בדבר: כשם שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל טהור ואף על פי שלא נתחדש בגופו דבר, כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות

גם השולחן ערוך, בהלכה הראשונה של הלכות מקוואות (רא, א), מדגיש שרחיצה במרחץ אינה מועילה ואפילו לא "כל המים שבעולם":

אין האשה עולה מטומאתה ברחיצה במרחץ. ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם, עדיין היא בטומאתה וחייבין עליה כרת עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקווה או מעיין שיש בהם ארבעים סאה.

הדגשה זו באה לומר שהטהרה אינה תלויה ברחיצה עצמה ולא במים עצמם אלא דווקא ב"מים המיוחדים".⁸⁸

"שהיו אומרים לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין"

כבר בזמנים קדומים היה צורך להדגיש את נבדלות המקווה לעומת הרחיצה האנושית. במסכת שבת מסופר שחז"ל גזרו שמי שבא ראשו ורובו במים שאובים נטמא. סיבת הגזירה היא שנהגו לטבול במערות של מים סרוחים, ולאחר הטבילה בהם

שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור, הרי הוא אומר: וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם, השם ברחמיו הרבים מכל חטא עון ואשמה יטהרנו אמן".

88 פרישה רא ס"ק ו: "גם יש ליישב בדוחק ולומר דקאי אקרא שנאמר ורחץ בשרו במים וטהר, וקאמר דלא תלה הטהרה לא ברחיצה הנזכר בקרא ולא במים הנזכר בקרא אלא שיהיו מים מיוחדים דהיינו מעיין או מקווה וק"ל".

נהגו לרחוץ עצמם במים נקיים שאובים, שאינם מטהרים. עקב כך אנשים התחילו לומר שהמים השאובים הם המטהרים. כך כותבת הגמרא (שבת יד, א):

והבא ראשו ורובו במים שאובין, מאי טעמא גזרו ביה רבנן טומאה? אמר רב ביבי אמר רב אסי: שבתחלה היו טובלין במי מערות מכונסין וסרוחין, והיו נותנין עליהן מים שאובין, התחילו ועשאו קבע – גזרו עליהם טומאה. מאי קבע? ... שהיו אומרים לא אלו מטהרין – אלא אלו מטהרין...

ומפרש רש"י:

הכי גרסינן: היו טובלין במי מערה סרוחים מכונסין – שיש בה ארבעים סאה מי גשמים, שהם כשרים לכל טמא, חוץ מזב לברו דכתיב ביה מים חיים. והיו נותנין עליהן – על גופן, מים שאובין להעביר סרוחן המקווה.

לא אלו – דמקווה לבדה מטהרין, אלא אלו ואלו מטהרין, דמתוך שהורגלו הכל בכך לא היו יודעין שלהעביר הזוהמא היו השאובין באין, אלא לטהר.

אלא אלו מטהרין – וחיישינן דילמא אתי לבטולי תורת מקווה וטובלין בשאובין, והתורה אמרה אך מעין ובור מקווה מים וגו' (ויקרא יא).

מסיפור זה אנו יכולים ללמוד שני דברים:

א. מותר לטבול במים סרוחים ואין בזה בעיה עקרונית.

ב. חז"ל ראו צורך לשמור (על ידי גזירה) על ההגדרה הייחודית של המקווה כדי שלא יבואו לידי בלבול עם מים שאובים (אף שהם נקיים יותר).

איסור רחיצה אחר הטבילה במקווה

על בסיס הגמרא הזאת יש ראשונים שאסרו על האישה לרחוץ את עצמה אחרי הטבילה במקווה.⁸⁹ הרמ"א הביא שכך נהגו.⁹⁰ פוסקי זמננו מתירים באופנים שונים, כגון אחרי שהאישה

89 בית יוסף רא, עה: "וכתב עוד המרדכי שם (ריש סי' תשנ) בשם ראבי"ה: שמעתי קורין תגר ומליזין על בנות ישראל הטובלות אם נכנסו אחר הטבילה במרחץ וכן כתב נמי רבינו שב"ט דלא עלתה לה טבילה, וראיתם מי"ח דבר (שבת יד.) שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים לאחר טיבול משום שהיו אומרים לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים. ורש"י ז"ל פירש התם (יג: ד"ה והבא) הבא ראשו ורובו במים שאובין בו ביום של טבילה. ובענייני נראה לי דלא נפסל הטבילה וקרוב הדבר בעיני דאפילו לכתחלה יכולה לרחוץ בתר טבילה לאלתר, דההיא גזירה ליתא אלא דגזרו טומאה על המים פוסלים אדם שטבל כבר. וכן פירש רש"י ז"ל (יד. ד"ה התחילו) משמע מכאן דעלתה לה טבילה דכי גזרו על אדם שקיבל טומאה אף על פי שאין משקה מטמא אדם לענין לפסול התרומה ובעלה חולין הוא כדאמר בפרק שני דשחיטת חולין (לא.) גבי נדה שנאנסה וטבלה עכ"ל הרב והוא האריך. וכן שמעתי ממהר"ם להיתר עכ"ל."

90 רמ"א על השולחן ערוך רא, עה: "ולאחר הטבילה במי מקווה כשרים, מותרת ליכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה (מרדכי); אבל לחזור ולרחוץ אחר כך, יש אוסרים (מרדכי בשם ר' שבט), וכן נהגו."

חוזרת הביתה לאחר שנגע בה בעלה,⁹¹ או כגון שתרחץ קודם את גופה בלי ראשה לסירוגין,⁹² או אפילו היתר כללי.⁹³

טבילה במים סרוחים

גם הטבילה במים שאינם נקיים מותרת באופנים שונים. מדברי הגמרא שהובאו לעיל רואים שמותר לטבול במים סרוחים.

91 שו"ת שבט הלוי חלק ה סימן קכה: "אמנם לדידי יראה בעניי דאינה אסורה רק סמוך לטבילה בלבד, דכשנכנסה כבר לביתה אף על פי שאינה משמשת עד מאוחר בלילה מכל מקום כיון שבעלה נוגע בה אם כן כבר הועילה הטבילה, ואם כן גם אם תרחץ אחר כך בביתה איך אפשר לומר לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין הלא כבר עשתה הטבילה את שלה... וכן פשוט לי דאם אחרי שהיתה כבר בביתה עסקה בתוך הבית בדברים שיכולים ללכלך אותה ורחצה אחר כך דלא שייך גזרה זו אלא כשנכנסת למרחץ בלי סיבה, ואמנם גם אם תמצי לומר דרבינו האור זרוע מחמיר, בכל אופן כיון דשאר הראשונים לית להו בכלל איסור זה, וגם אלו שאית להו לא הזכירו בדבריהם רק סמוך לטבילה, אין לנו להחמיר בדבר זה, ועיין בברכ"י יוסף דנטה גם כן להקל".

92 שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן סד (יד): "מכל האמור נראה לפי עניות דעתי דשפיר יש להורות היתר לעשות מקלחת לאחר הטבילה במקווה לאשה הבאה לשאול על כך באשר שבלי זה אינה מרגישה בטוב מהטבילה במקווה מאיזה סיבה שלא תהיה, ולהודיע לה גם שאם תוכל להשגיח שלא לרחוץ בבת אחת הראש והגוף אלא לכוון לשטוף הראש בלי רובו של הגוף ואחר כך הגוף בלי הראש אזי מותר גמור הוא אליבא דכולי עלמא בלי כל פקפוק".

93 עיין טהרת הבית לרב עובדיה יוסף, חלק ג, ועיין בספר שערי מקואות, אוצר המקווה פרק כח סעיפים ז-ח.

נוסיף עליהם כמה הלכות נוספות:

מקווה שהדיחו בו כלים עד שהשתנה מראהו – כשר.⁹⁴
 מקווה שהשתנה מחמת עצמו כשר,⁹⁵ אפילו נעשו המים ירוקים,⁹⁶ ואפילו אירע כך מחמת ריבוי הטבילות.⁹⁷
 מקווה שמימיו מעורבים בטיט כשר,⁹⁸ או אם נעכרו המים מתערובת עפר וחול אפילו תימשך העכירות עד משך יום שלם.⁹⁹

94 שולחן ערוך רא, כה: "מי צבע יש להם דין מים לפסול את המקווה החסר בג' לוגין, אף על פי שמשונים מראהו ממראה המים. אבל המקווה השלם, אף על פי שנפלו בו מי צבע ושינו מראיו, לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנו מראיו, לא נפסל (ראב"ד ורשב"א). אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל (פי' המים היוצאים מהזיתים בתחילת טעינת הזיתים ויש בהן צחצוחי שמן) ושינו מראיו מכמות שהיה, נפסל".

95 שולחן ערוך רא, כז: "מקווה שנשתנו מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר, הרי זה כשר".

96 פרישה, אורח חיים, קס ס"ק ב: "בין מחמת עצמן. אין זה במשנה וברמב"ם וכן מסתברא על פי הטבע דאיך ישתנה מראה המים מצד עצמן, מיהו יש לומר דגם מחמת עצמן משתנים כשהמים עומדים זמן ארוך באויר חמה דנעשים ירוק אף על גב דאין זה מחמת עצמן אלא מחמת האויר ששלט בהן מכל מקום נקט מחמת עצמן כיון דלא הוה מחמת דבר אחר שנפל בעין לתוכן".

97 עיין בספר שערי מקוואות, שער המקווה ס"ק קכד, שהביא את ה"דברי חיים" הלכות מקוואות ס"ק מג ועוד.

98 שולחן ערוך רא, לב: "מקווה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך שהפרה שוחה ושוטה ממנו, אם המים צפים על גבי הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט".

99 שערי מקוואות, שער המקווה ס"ק קטז: "וכשלא נשתנה מראה המים,

מפשט המשנה¹⁰⁰ ומהרמב"ם¹⁰¹ משמע שמותר לטבול במי רגלים (במידה ואין בעיה של מים שאובים) כי הם מ"תולדות המים".¹⁰² אמנם יש חולקים.¹⁰³

רק נעכרה מראיתן על ידי תערובת עפר וחול שדרכם להיות תוך המים ואינם נמוחים במים אלא שוקעים למטה ויש אשר תמשך העכירות עד משך יום שלם, התירו הפוסקים לאשה לטבול שם, לפי שגידול המים (שו"ע הרב בהלכות נט"י) הוא בעפר וטיט ודרכם בכך ואין זה חשוב שינוי מראה, וכמו שנפסק לקמן סעיף לב דמותר לטבול במים שנעכרו מחמת טיט".

100 משנה מקוואות י, ו: "בית שמאי אומרים: אין מטבילין חמין בצונן ולא צונן בחמין לא יפים ברעים ולא רעים ביפים. בית הלל אומרים: מטבילין. כלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל. מלא מי רגלים רואים אותם כאילו הם מים. מלא מי חטאת עד שירכו המים על מי חטאת. רבי יוסי אומר: אפילו כלי מחזיק כור ואין בו אלא רביעית כאילו לא טבל".

101 רמב"ם הלכות מקוואות ג, יח: "כלי שהוא מלא משקין והטבילו כאילו לא טבל, היה מלא מים והטבילו הרי המים והכלי טהורין כאחת מפני שהמים יש להן טהרה במקווה כמו שביארנו בטומאת אוכלין ומשקין, היה הכלי מלא מי רגלים רואין אותו כאילו הוא מים".

102 רמב"ם הלכות טומאת אוכלין י, ב: "תולדות המים הם היוצא מן העין ומן האוזן ומן החוטם ומן הפה ומי רגלי בני אדם בין גדולים בין קטנים – כל אלו היוצאין מן האדם משקין הן בין שיצאו לדעתו של אדם בין שיצאו שלא לדעתו, אבל מי רגלי בהמה והמלח שנמחת הרי הן כמי פירות לא מתטמאין ולא מכשירין".

103 עיין בחזון איש, מקוואות, תניינא י, יג: "נראה דכל תולדות המים השנויים מכשירין פרק ו משנה ה פסולין למקווה... ומני' שאין פוסלין בג' לוגין שאובין... אבל בר"מ פרק ג' מהלכות מקוואות ה"ח הגירסא רואין אותו כאילו הוא מים כגירסת רש"י, וצ"ע".

מכל הנ"ל נראה שהמקווה אינו קשור כלל לרחיצה במובן האנושי.

שימור ייחודיות המקווה – איסור הטלת מים חמים למקווה והימנעות משימוש בפילטר

את ההקפדה בשימור הנבדלות והייחודיות של המקווה, שראינו באיסור רחיצה אחרי הטבילה, ניתן לראות בשני נושאים נוספים:

א. איסור הטלת מים חמים למקווה.

ב. הימנעות משימוש בפילטר במקווה.

השולחן ערוך מביא מי שאוסר להטיל מים חמים למקווה, ויש מקילים (והיום מחממים ברדיאטור).¹⁰⁴ האיסור נובע מהחשש שיאמרו שהמרחץ הוא המטהר, שהרי מים חמים ישנם בדרך כלל בבית המרחץ.¹⁰⁵

104 שולחן ערוך רא, עה: "יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקווה לחממו, וכן למלאת מקווה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד. הגה: ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקווה כדי לחממו (הגהות מרדכי דהל' נדה בשם ראבי"ה וריב"א). ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן (בנימין זאב); ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא (מרדכי בסוף שבועות)".

105 הטעם מובא בש"ך רא ס"ק קנא: "יש אוסרים כו' – שלא יאמרו המרחץ הוא מטהרה כמו הטבילה ויטהרו במרחץ לחוד".
וכן בט"ז רא ס"ק פח: "מים חמין. משום גזירת מרחצאות שתטבול בהם".

עניין דומה ניתן לראות בפולמוס ההלכתי לגבי שימוש בפילטר במקווה. אף על פי שיש מתירים, וכיום ניתן לפתח פילטר העונה על כל הדרישות ההלכתיות,¹⁰⁶ פוסקים רבים הורו להימנע משימוש בפילטר – אלא במשאבה לריקון המים בלבד – מחששות שתיפרץ מזה גדר ושבעתיד עלולות להיווצר בעיות שונות.¹⁰⁷

מכאן אנו למדים עד כמה חשוב לשמור על המקווה מפני התערבות "אנושית" ו"מתקדמת" העלולה, אפילו ביום מן

106 עיין שו"ת שמע שלמה, חלק ה, יורה דעה, יד. ותחומין, כרך כב עמוד 445. אין בכוונתי בספר זה לפסוק הלכה.

107 שערי מקואות, בנין המקואות ז, ג: "והנה פילטר כזה כשר מעיקר הדין שאין בו שום חשש כמו שביארנו, אמנם נמנעים מלהשתמש גם בכזה פילטר בפרט במקום שחיוב הטבילה מדאורייתא, וכך נהגו היראים בארץ הקודש שלא להתקין פילטר במקווה כזה בשום אופן אף שלא נראה שום חשש, וכמו שכתב בשו"ת חשב האפור דבמקואות אין לעשות שום דבר שלא נהגו בו הראשונים, כי אי אפשר לדעת מה יולד מכל התחדשות, ואף שבמשקל ראשון נראה כולו טוב יתכן שבמשך הזמן יצא מזה קלקול שלא שערנוהו. וגם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א הורה לאנשי הועד הארצי למען טהרת המשפחה שלא להתקין פילטר במקואות הנבנים על ידם אפילו כשאינן חשש, שלא לפרוץ גדר. אמנם לענין מקווה גברים אפשר להתיר".

ושם אות ט: "ויש בנותן טעם להעתיק מכתב שנשלח על ידי מרן הגר"ש ואונר שליט"א להרה"ג לוי יצחק הלפרין שליט"א ראש המכון הטכנולוגי... והנה אף על פי שכל הנ"ל אמת נכון להלכה... מכל מקום אין דעת תורה מסכים כלל לחדש מקואות בלי אוצרות השקה ואוצרות מים, דבר הנהוג מימי רבותינו מדור דור, כי מי יודע מה ילד יום".

הימים, לפגוע במקווה המקובל בעם ישראל מדורי דורות. לפי דברינו, חששות אלה אינם נובעים מפחד או "פרימיטיביות" אלא דווקא מהבנה עמוקה – גם אם אינה מוסכרת כך – שטבילה במקווה היא צו אלוהי הנבדל מבינתנו האנושית. עקב כך, יש לשמור על הייחודיות של המסורת ה"ישנה" כדי שלא נאבד את הבסיס של המקווה, שהוא אינו דומה לרחיצה אנושית בשום מובן.

טעמא דקרא

כאמור, טבילה במקווה היא צו אלוהי הנבדל מבינתנו. למרות זאת ניסינו בספר זה להסביר פרטים שונים של המקווה. ראשית כול, יש להודות בייחודיות המקווה ובצו האלוהי על טבילה בו. רק לאחר מכן נוכל לשאול ולנסות לטפס בסולם ההבנה של המקווה.

הרש"ר הירש (דברים כד, יז) מבאר שיש הבדל בין נתינת הסברים של "טעמא דקרא", הבאים לשנות את ההלכה ולהשפיע עליה, שהיא פסולה, לבין לימוד המקבל את הנתונים ואת התוכן השלם של המצוות כנתון קיים. על בסיס הנתון הקיים הזה אנו באים להקשיב, לשאול וגם להסביר. ואלה דבריו:

ובכן רק במקרה שטעם המצוה לא נרמז בכתוב אלא הוא רק מיוחס לה על ידי הפרשן ועל יסוד הטעם הזה הוא

בא להגביל או להרחיב את היקפה או לשנות את תוכנה בכל דרך שהיא – רק במקרה זה אומרים חכמים את הכלל שלא דרשינן טעמא דקרא. שונה הדבר בחקירות על טעמי המצוות כדוגמת הנסיונות הנעשים בפירושו; חקירות אלה אינן באות לשנות את התוכן הענייני של המצוות אלא היפוכו של הדבר, הן מניחות ביסודן את התוכן הנתון של המצוות בכל השלמות האפשרית, והן רק שואפות למצוא את הטעם האחד המונח ביסוד ההלכות הנתונות של המצוה. חקירות מסוג זה אינן עניין לכלל שאין דורשין טעמא דקרא, אלא הן היוו מאז ומתמיד חלק מהעבודה הרוחנית של חכמינו בתלמוד ובמדרשים.